

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**DEZAVANTAJLI AİLEYE SAHİP ERGENLERİN
SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİNİN VE BAĞLANMA
STİLLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

ŞULE YURDAKUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ GÖKHAN ALPER ATAŞER

Konya-2023

Şule
YURDAKUL

DEZAVANTAJLI
AİLEYE SAHİP
ERGENLERİN
SALDIRGANLIK
EĞİLİMLERİNİN
VE BAĞLANMA
STİLLERİNİN
BAZI
DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans
Tezi

2023

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**DEZAVANTAJLI AİLEYE SAHİP ERGENLERİN
SALDIRGANLIK EĞİLİMLERİNİN VE BAĞLANMA
STİLLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

ŞULE YURDAKUL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ GÖKHAN ALPER ATAŞER

Konya-2023

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu tezin yazımında büyük emeği olan, kısa bir zamanım kalmış ve umutsuzluğa düşmüşken beni cesaretlendirip gece gündüz demeden her soruma sabırla yanıt veren değerli tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Gökhan Alper ATAŞER'e emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Sevgi ve destekleriyle her daim yanımda olan babam, annem ve kardeşime; tezimi yazarken beni sürekli destekleyip elinden gelen her türlü yardımı gösteren hayat arkadaşım, nişanlım Ahmet'e ve bu tezin yazım aşamasında yanımda olan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Tez savunma jürimde bulunan, tavsiyeleri ve değerlendirmeleri ile yolumu aydınlatan Doç. Dr. Hatice DEVECİ ŞİRİN ve Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN'a teşekkür ederim.

Son olarak veri toplama aşamasında bana yardımcı olan tüm değerli okul idareleri, öğretmenleri, veli ve öğrencilere teşekkür ederim.

Şule YURDAKUL

Konya, 2023

ÖZET

Bu çalışmada dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri ve bağlanma stilleri bazı değişkenler açısından incelenmiştir. Bu araştırmanın genel evrenini Osmaniye ili Düziçi ilçesinde yaşayan lise öğrencisi ergenler oluşturmaktadır. Çalışmanın evreni oluşturulurken tesadüfi küme örnekleme yoluna başvurulmuştur. Araştırmanın örneklemini Osmaniye Düziçi ilçesinde bulunan dört lisede öğrenci olan 160 kız, 140 erkek olmak üzere 300 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmada öğrencilerin kendileri ve aileleri ile ilgili verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu hazırlanarak bağımsız değişkenlere yönelik bilgiler toplanmıştır. Araştırmada öğrencilerin saldırganlık düzeyini belirlemek için Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği ve bağlanma stillerinin tespiti için ise Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS-26 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programında analiz edilerek yorumlanmıştır. Araştırmadan elde edilen istatistiksel verilerin yorumlanması sonucunda elde edilen sonuçlara göre dezavantajlı (ayrılma nedeniyle parçalanma yaşamış) aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri ile parçalanma yaşamamış aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Parçalanmış aileye sahip ergenlerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ve saldırganlık eğilimleri parçalanma yaşamamış aileye sahip ergenlere kıyasla yüksektir. Dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri cinsiyet değişkeni açısından incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Yine dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenleri açısından incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmıştır. Buna göre anneleri ilkokul mezunu olan ve babaları eğitim almamış olan ergenlerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ve saldırganlık eğilimleri diğer ergenlere kıyasla daha yüksektir.

Dezavantajlı aileye sahip ergenlerin bağlanma stilleri ile parçalanma yaşamamış aileye sahip ergenlerin bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca dezavantajlı aileye sahip ergenlerin bağlanma

stilleri cinsiyet, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumu değişkenleri açısından da incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Parçalanmış Aile, Saldırganlık, Bağlanma Stilleri, Ergen

ABSTRACT

In this study, the aggression tendencies and attachment styles of adolescents from disadvantaged families were examined in terms of some variables. The general population of this research consists of high school students in Düziçi, Osmaniye. Random cluster sampling method was used while creating the universe of the research. The sample of the study consists of 300 students, 160 girls and 140 boys, studying at four high schools in Osmaniye Düziçi.

In the study, a personal information form developed by the researcher was prepared in order to collect data about the students themselves and their families, and information about the independent variables was collected. In the study, Buss-Perry Aggression Scale was used to determine the aggression level of the students and the Three-Dimensional Attachment Styles Scale was used to determine the attachment styles. The data obtained were analyzed and interpreted in the SPSS-26 (Statistical Package for the Social Sciences) package program. According to the results obtained as a result of the interpretation of the statistical data obtained from the research, it was determined that there was a significant difference between the aggression tendencies of the adolescents with disadvantaged (decomposed due to separation) families and the aggression tendencies of the adolescents with non-splitting families. Aggression scale mean scores and aggression tendencies of adolescents with broken families are higher than adolescents with non-splitting families. Aggression tendencies of adolescents with disadvantaged families were examined in terms of gender and no significant difference was found. The aggression tendencies of adolescents from disadvantaged families were examined in terms of mother's education level and father's education level, and a significant difference was found. Accordingly, adolescents whose mothers are primary school graduates and whose fathers are not educated have higher aggression scale mean scores and aggression tendencies than other adolescents.

No significant difference was found between the attachment styles of adolescents with disadvantaged families and those with families that did not experience fragmentation. In addition, the attachment styles of adolescents from

disadvantaged families were also examined in terms of gender, mother's education level and father's education level, and no significant difference was found.

Key Words: Broken Family, Agression, Attachment Styles, Adolescent

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM.....	1
2. BÖLÜM.....	6
2.1. Aile.....	6
2.2. Parçalanmış Aile Kavramı, Ayrılma Yoluyla Parçalanma ve Tek Ebeveynli Aileler	7
2.3. Parçalanmış Aile Olgusunun Ergen Bireyler Üzerindeki Etkisi	11
2.4. Bağlanma Kuramı ve Bağlanma Kavramı	12
2.4.1. Bağlanma Kuramı.....	12
2.4.2. Bağlanma Modelleri	14
2.4.2.1. Ainsworth'un Üçlü Bağlanma Modeli	14
2.4.2.1.1. Güvenli (Secure) Bağlanma	15
2.4.2.1.2. Kaygılı/Kararsız (Anxious/Ambivalent) Bağlanma	16
2.4.2.1.3. Kaçınan (Avoidant) Bağlanma.....	16
2.4.2.2. Hazan ve Shaver Üçlü Bağlanma Modeli.....	17
2.4.2.2.1. Güvenli Bağlanma	18
2.4.2.2.2. Kaygılı/Kararsız Bağlanma	18
2.4.2.2.3. Kaçınan Bağlanma	19
2.4.2.3. Bartholomew ve Horowitz'ın Dörtlü Bağlanma Modeli (DBM)	19
2.4.2.3.1. Güvenli (Secure) Bağlanma	20
2.4.2.3.2. Kayıtsız (Dismissing) Bağlanma	21
2.4.2.3.3. Saplantılı (Preoccupied) Bağlanma	22
2.4.2.3.4. Korkulu (Fearful) Bağlanma.....	23
2.4.3. Ergenlik Dönemi ve Ergen Bireylerde Bağlanma.....	23
2.5. Saldırganlık ve Saldırganlık Eğilimi	26
2.5.1. Saldırganlığın Tanımı.....	26
2.5.2. Saldırganlığa Neden Olan Faktörler	28
2.5.3. Saldırganlık Türleri.....	29

2.5.4.	Saldırganlığı Açıklayan Kuramlar	31
2.5.4.1.	Biyolojik Kuram	31
2.5.4.2.	Psikanalitik Kuram	32
2.5.4.3.	Etiyolojik Kuram	33
2.5.4.4.	Engellenme-Saldırganlık Kuramı	33
2.5.4.5.	Boşalma Kuramı	34
2.5.4.6.	Sosyal Öğrenme Kuramı	34
2.5.5.	Ergenlik Dönemi ve Ergen Bireylerde Saldırganlık Davranışı	35
2.5.6.	Saldırganlık ve Bağlanma İlişkisini Ele Alan Çalışmalar	38
2.5.6.1.	Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar	38
2.5.6.2.	Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar	40
3.	BÖLÜM	44
3.1.	Araştırmanın Konusu	44
3.2.	Araştırmanın Amacı	44
3.3.	Araştırmanın Sayıtları	45
3.4.	Araştırmanın Sınırlılıkları	46
3.5.	Araştırmanın Önemi	46
3.6.	Tanımlar	46
3.7.	Araştırmanın Modeli	47
3.8.	Evren ve Örneklem	47
3.9.	Veri Toplama Araçları	47
3.9.1.	Kişisel Bilgi Formu	47
3.9.2.	Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Türkçe'ye Uyarlanmış Form	48
3.9.3.	Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	49
3.10.	Veri Toplama Süreci	51
3.11.	Verilerin Analizi	51
4.	BÖLÜM	52
4.1.	Demografik Faktörler	52

4.2. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile tam aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri arasındaki fark analizi .	55
4.3. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin cinsiyetleri arasındaki fark analizi	56
4.4. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin anne eğitim durumu arasındaki fark analizi	57
4.5. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin baba eğitim durumu arasındaki fark analizi.....	61
4.6. Dezavantajlı aileye sahip (ayrılma yoluyla parçalanma yaşayan) ergenlerin bağlanma stilleri ile herhangi bir sebeple parçalanma yaşamamış aileye sahip ergenlerin bağlanma stilleri arasındaki fark analizi.....	65
4.7. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile ergen bireylerin cinsiyetleri arasındaki fark analizi	66
4.8. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile ergen bireylerin anne eğitim durumu arasındaki fark analizi	67
4.9. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile ergen bireylerin baba eğitim durumu arasındaki fark analizi.....	68
5. BÖLÜM.....	70
6. BÖLÜM.....	75
6.1. Sonuçlar	75
6.2. Öneriler	76

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Demografik Faktörlerin Frekans Analizi	52
Tablo 4.2. Dezavantajlı Aileye Sahip ve Parçalanmamış Aileye Sahip Olan Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki Fark Analizi	55
Tablo 4.3. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri ile Ergen Bireylerin Cinsiyetleri Arasındaki Fark Analizi	56
Tablo 4.4. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri İle Ergen Bireylerin Anne Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi.....	57
Tablo 4.5. Levene Testi Sonuçları ve Post Hoc Analizleri	58
Tablo 4.6. Scheffe Testi	59
Tablo 4.7. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri İle Ergen Bireylerin Baba Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi	61
Tablo 4.8. Levene Testi Sonuçları ve Post Hoc Analizleri	62
Tablo 4.9. Scheffe Testi	63
Tablo 4.10. Dezavantajlı Aileye Sahip ve Parçalanma Yaşamamış Aileye Sahip Olan Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri Arasındaki Fark Analizi	65
Tablo 4.11. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri ile Ergen Bireylerin Cinsiyetleri Arasındaki Fark Analizi	66
Tablo 4.12. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri İle Ergen Bireylerin Anne Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi	67
Tablo 4.13. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri ile Ergen Bireylerin Baba Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi.....	68

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Bartholomew ve Horovitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli (DBM 20

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Her birey, bir aile içerisinde dünyaya gözlerini açar. Aile kurumu, birbirinden farklı birçok disiplin için çalışma konusu olmuş ve farklı disiplinlerden birçok araştırmacı aile kurumu için tanımlamalar yapmıştır. Örneğin Budak (2003), aileyi aynı yaşam alanını paylaşan, sosyal ve ekonomik etkileşimler bütünü oluşturan, birbirine ana-babalık, evlilik birliği, evlat olma ve kan bağı yollarıyla bağlı bireyler bütünü olarak tanımlanmıştır. Çocuğun yaşamına başladığı, ilk bağlanma örüntülerini oluşturduğu, ilk öğrenmelerini gerçekleştirdiği bu “kök aile”nin yapısı, büyüklüğü, sahip olduğu kültür, aileyi oluşturan üyelerin birbiriyle etkileşimi, ailede herhangi bir nedenle parçalanma yaşanıp yaşanmaması gibi durumlar bebeklikten yetişkinliğe her yaşam döneminde bireyin karakter ve kişilik gelişimi üzerinde yadsınamaz etki sahibidir. Aile, var olan şekliyle ve kişiler arası ilişkiler dinamiğiyle dengeli bir sistemdir. Ancak en tutarlı ailelerde dahi bu dengenin yerini dengesizliğe bırakması son derece olasıdır. Aile ilişki dinamiklerinin bütünlüğü içerisinde dengesizliğe ve tutarsızlığa sebep olan yegâne unsurlardan biri de aile içinde parçalanma yaşanmasıdır (Şentürk, 2006). Bu durum gerek ebeveynlerden çocuklara kadar aileyi oluşturan tüm üyelerce genellikle istenmeyen bir durumdur ve aileyi oluşturan tüm unsurlar ile aile içi ilişki dinamikleri bu parçalanmadan etkilenir (Alkan, 2014). Bu sebeple araştırmada aile olgusu parçalanmış ve tam aile şeklinde ele alınmış ve “ayrılma yolu ile parçalanma” olgusu incelenmiştir. Bu kavram özet olarak hastalık, doğal felaketler, savaşlar, terör, işsizlik ve ekonomik sebepler gibi faktörler nedeniyle eşlerden birinin, çocuk için ise anne yahut babasının evden uzun süreli ayrılığını ve farklı bir şehirde yaşamasını içerir (Şentürk, 2006).

Anlaşıldığı üzere bu parçalanma biçiminde bir ebeveynin, eşin kaybı veya boşanma söz konusu değildir. Evlilik bağının devamını ve mekânsal uzaklığı içeren parçalanma biçimidir. Duygusal bağ ve etkileşimleri devam eden aile üyeleri imkân ve mesafelerin el verdiği ölçüde iletişim ve paylaşımda bulunmaya devam ederler.

Ancak bu aile tipinde aile üyeleri arasında mekânsal uzaklık mevcut olup ayrı geçirilen sürenin uzamasıyla duygusal kopmalar yaşanmaya başlaması son derece olasıdır (Erdem, 2018).

Günümüz koşulları içinde özellikle babalar aile geçimini sağlamak için aile birliğinden ayrı olarak farklı bir şehirde yaşamını devam ettirmekte ve belli zaman dilimleri içinde ailenin yanına dönmektedir. Bu tip aile yapılarında iş-ekonomik gerekçelerle ayrı yaşama yahut ayrılma nedeniyle parçalanma yaşanmıştır. Babanın yılın çoğu zamanında evden uzakta olması anneyi evde tek ebeveyn haline getirmiştir ve baba-anne-çocuk etkileşimi kökünden değişir. Ayrılma kaynaklı parçalanma yaşayan ailede fonksiyon bozukluğu ve dengesizlik durumları hâkim olur. Aile düzeninin bozulması ve bir ebeveynin eksikliğiyle çocuklar kendilerini yalnız bırakılmış, terkedilmiş, soyutlanmış hissederek ve uzakta olan ebeveynin onları sevmediği yönünde bir algıya kapılırlar. Güven ve bağlanma duygularında zedelenme ve kırılmalar oluşabilir (Özgüven, 2001).

Bilindiği üzere ortaöğretim, bireylerin ergenlik dönemlerini kapsar. Ergenlik dönemi, fiziksel değişimlerin yanı sıra bireylerde duygusal, ruhsal ve sosyal anlamda birçok değişime sahne olur. Her yaşam döneminde olduğu gibi ergenlik döneminin de kendine has bir gelişim görevi vardır. Bu görev ise kimlik kazanımıdır. Ergen birey bu dönemde kendine ait, ailesinden bağımsız ve özerk bir kimlik oluşturmaya çalışır. Aileden uzaklaşır ve akran gruplarına girme isteği artar. Bu süreçte akran kabulü ergen birey için birçok şeyden daha önemli hale gelir. Soyut düşünme kapasitesi gelişen, analiz ve çıkarımlar yapmaya başlayan ergen birey, aile ve akranları ile ilişkilerini yeniden değerlendirmeye başlar. Yaşamın ilk yıllarından beri birincil bağlanma figürü olan aile, yerini akranlara bırakır. Her ne kadar bu dönemde bağlanma figürü akranlar olsa da birey ailesinden tamamen kopmuş halde değildir. Aile kabulü, bütünlüğü ve desteği ergen birey için halen önem arz etmektedir.

Yine bu dönemde ergen bireylerde artan öfke duygusu, bir akran grubuna kabul edilme isteği ve özerklik arayışında engellerle karşılaşması gibi sebepler saldırganlık eğiliminde bir artış görülmesine sebep olabilir.

Bireylerin istemediği yaşantılara maruz kaldığı durumlar ya da ihtiyaçlarının karşılanamaması noktasında yaşamış olduğu duygu öfke olarak tanımlanmaktadır (Soysal, Can ve Kılıç, 2009; Tafrate, Cassinove ve Dundin, 2002; Haskan ve Yıldırım, 2012).

Bireylerin kendisine ya da karşısındaki kişiye yönelik olarak sergilemiş olduğu fiziksel içerikli kırma, vurma ya da yaralama şeklinde kasıtlı bir şekilde zarar verici tepkiler şiddet olarak tanımlanmaktadır (Boxer ve Tisak, 2005; Anderson ve Bushman, 2002; Ramirez ve Andreau, 2006).

Saldırganlık, oldukça yıkıcı etkileri olabilen istenmedik türde bir davranış kalıbıdır. Bu davranışın ortaya çıkmasında etkili olabilecek faktörler, nedenleri ve sonuçları alan yazında uzun yıllar boyunca araştırılmış ve kavrama ilişkin birden fazla tanım yapılmıştır. Örneğin Abay ve Tuğlu'ya (2000) göre saldırganlık, ruhsal ve fiziki şekilde kendinden başkalarına zarar verme maksadıyla yapılmış olan her türden davranış örüntüsüdür.

Saldırganlık zarar verici tepkilerden oluşan, çeşitli boyutları olan bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Alan yazında saldırganlık ile ilgili birçok çalışma çalışıldığı belirlenmiştir. Saldırganlık okul öncesi dönemden üniversiteye kadar her öğretim kademesi içerisindeki bireylerde görülen, olumsuz özelliklerle ilişkili bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede saldırganlık kavramının üzerinde durulması ve saldırganlık kavramının karakteristiğinin ortaya koyulması gerekmektedir.

Bağlanma örüntülerinin yeniden şekillendiği ve saldırgan davranışların görülme sıklığında artışın meydana gelebileceği ergenlik dönemde ailede meydana gelen parçalanma, ergen birey için kaygı ve endişe kaynağıdır. Parçalanma,

araştırmada konusu geçtiği şekilde ölüm ya da boşanmayı içermeyip yalnızca ekonomik gerekçelerle baba figürünün mekânsal ayrılığı şeklinde olsa da ailedeki bireyler babanın önce varlığına sonrasında ise yokluğuna maruz kalır ve bu noktada duygusal dalgalanmalar yaşayabilirler. Ailede meydana gelen bu dengesizlik hali, aile içi etkileşimi ve aile üyelerini de büyük oranda etkiler.

Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan kuramsal çerçeve kısmında ana hatlarıyla aile kurumuna değinilmiş, parçalanmış aile, ayrılma yoluyla parçalanma ve tek ebeveynli aile kavramları detaylandırılarak ele alınmıştır. İlerleyen kısımda bağlanma kavramı ve bağlanma kuramı açıklandıktan sonra bağlanma modelleri işlenmiş, bu kısımda ise Ainsworth'un Üçlü Bağlanma Modeli, Hazan ve Shaver Üçlü Bağlanma Modeli ve Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli hakkında bilgiler verilmiş, sonrasında ise ergenlik dönemi bağlanma örüntüleri ele alınıp detaylandırılmıştır. Kuramsal çerçevenin sonraki kısmında ise seçilen bir diğer bağımsız değişken olan saldırganlık ve saldırganlık eğilimi hakkında bilgi verilip saldırganlık tanımları sunulmuş, saldırganlığa neden olan faktörler irdelenmiş, saldırganlık türleri ve saldırganlığı açıklayan kuramlar hakkında bilgi derlemesi yapılmış, ergenlik döneminde saldırganlık konusu ele alınıp saldırganlıkla ilgili literatür tamamlanmıştır. Kuramsal çerçevenin son kısmında ise araştırmaya konu edilmiş olan saldırganlık ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki hakkında yurt dışında ve ülkemizde yapılan araştırmalar derlenerek bölüm sonlandırılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünü ise yöntem, bulgular ve sonuç kısmı oluşturmakta, bu bölümde araştırmanın amacı, alt amaçlar, seçilmiş olan evren ve örneklem, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin bilgiler ile bulgular, tartışma, sonuç ve öneriler kısmı yer almaktadır. Bu bölümde, araştırmanın amacına paralel şekilde alt amaçlar belirlenmiştir. Evren olarak lise düzeyi kurumlarda öğrenim görmekte olan ergen bireyler seçilmiş, bu evren içerisinden seçkisiz örnekleme yöntemiyle Düziçi ilçesinde araştırmada ismi geçen 4 okulda öğrenimine devam eden ergen bireyler örneklem olarak belirlenmiştir. Belirlenen değişkenlerden ilki olan saldırganlık eğilimini belirlemek için "Buss-

Perry Saldırganlık Ölçeği”nin Türkçe’ye uyarlanmış formu, diğer değişken olan bağlanma stillerini belirlemek için ise “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği” kullanılmıştır. Formlar öğrencilere kişisel bilgi formu ile birlikte yazılı evrak halinde sunulup toplanmıştır. Form sayısının fazla olması ve takibinin zorluğu bu noktada araştırmacı için dezavantaj oluşturan faktörlerden biridir.

Alan yazın incelendiğinde parçalanmış aile olgusuna yönelik yapılan araştırmaların çoğunlukla boşanma ve ölüm temaları üzerine temellendirildiği, ayrılma yoluyla-ekonomik gerekçelerle parçalanmanın ise genel olarak üzerinde durulmadığı görülmektedir. İşte bu gibi gerekçelerle bu araştırmada, dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stilleri; katılımcıların cinsiyetleri, anne ve baba eğitim durumları gibi bazı değişkenler açısından incelenip ele alınmıştır. Ayrıca dezavantajlı aileye sahip ergenlerin bağlanma stilleri ile saldırganlık eğilimlerinin tam aileye sahip ergenlere göre nasıl ve ne şekilde farklılaştığı da araştırmada ele alınmıştır. Burada “dezavantajlı aile” kavramı iş nedeniyle ayrılma temelli parçalanmanın yaşandığı aileleri ifade etmek için seçilmiş bir kavramlaştırmadır. Bununla birlikte bu konudaki araştırmaların ülkemiz literatüründeki azlığı, bu araştırmayı önemli kılan unsurlardan biridir.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Aile

Aile kavramı birçok araştırmacı tarafından değişik şekillerde tanımlanmış olup, alan yazın incelendiğinde kavram ile ilgili birbirine benzer, paralel yahut birbirinden belli çerçevelerde farklı birden fazla tanım olduğu görülecektir. Aşağıda geniş çevrelerce temel olarak “toplumu oluşturan en küçük yapı birimi” olarak ifade edilen aile kavramına ait bazı tanımlara yer verilecektir.

Türk Dil Kurumu aile kavramına ilişkin birden fazla tanımlama yapmıştır. Aile, “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”, “Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü”, “Birlikte oturan hısım ve yakınların tümü”, “Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü.” şeklinde tanımlanabilir (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022).

Aile, kendisini oluşturan bireylerin bireysel, sosyal ve psikolojik gereksinimlerin karşılanması hedeflendiği, kendisini oluşturan üyeler arasında eşitlik ilkesinin bulunduğu ve bu üyelerin birbiriyle paylaşım ve etkileşimlerde bulunduğu bir kurumdur. Aile kurumu içerisinde samimi ilişkilerin sürdürülmesi sağlandığı ölçüde devamlılık gösterebilir (Aral ve Gürsoy, 2000).

Aile, birbirlerine kan bağı, evlilik birliği yahut evlat edinme gibi faktörlerle bağlı olan, aynı evde yaşamını sürdüren ve birbirlerini sosyal ve ekonomik yönlerden karşılıklı ve süregelen bir şekilde etkileyen, ortak bir kültür oluşturan anne, baba, çocuklar, nine, dede, eşler gibi üyelerden oluşan bireyler topluluğudur (Bakırcıoğlu, 2012).

Aile, içerisinde üreme ve cinsel ilişki boyutlarını da barındıran, varlığını sürdürdüğü toplumla etkileşim halinde olan ve kültürel mirasın kuşaklar arası

aktarıldığı sosyal, toplumsal, biyolojik, hukuki ve ekonomik boyutları bulunan sosyal kurumdur (Merter, 1990).

Aile, tek bir çatı altında yaşamlarını sürdüren, birbirlerine evlilik, çocuk ve kan bağı ile bağlı olan; içinde varlığını sürdürdüğü toplum ile iletişim ve etkileşimde bulunan ve kendine özgü değer ve inanç sistemlerine sahip olan bireylerden oluşan toplumun en küçük yapısını oluşturan kurumdur (Dönmezler, 1999).

Yukarıda verilen tanımlar incelendiğinde ailenin toplum içerisinde var olan ve yaşayan bir kurum olarak ele alındığı görülebilir. Bununla birlikte aile kavramı farklı disiplinlerde farklı çerçevelerden ele alındığından evrensel ve genel geçer bir tanımının olmadığını söylemek mümkündür. Aile kurumu günümüze kadar farklı bilim dalları ve disiplinlerde çalışma konusu olmuş ve bundan sonraki çalışmalarda da araştırılmaya devam edilecek en önemli toplumsal kurumlardan biridir.

2.2. Parçalanmış Aile Kavramı, Ayrılma Yoluyla Parçalanma ve Tek Ebeveynli Aileler

En sağlam, uyumlu ve düzenli dinamiklere sahip ailelerin bile zaman zaman bu dengeyi ortadan kaldıracak olumsuz faktörlerle karşılaşabileceği bir gerçektir. Eşlerden birinin yahut her ikisinin vefatı, geçimsizliğe bağlı meydana gelen boşanma durumu ve çeşitli sebeplerle meydana gelen ayrılmalar ailelerin parçalanmasına neden olur. Bu bağlamda ailelerde parçalanma nedenlerini ölüm, boşanma ve ayrılma şeklinde üç ana başlık altında kategorize etmek yerinde olacaktır (Şentürk, 2006). Hangi sebeple olursa olsun ailede meydana gelen parçalanma aile dinamiklerini ve aile üyelerinin birbirleriyle, içinde bulundukları toplumla iletişim ve etkileşimlerini değiştirir ve aile sistemi içerisinde huzursuzluk ve dengesizlik yaratır. Bu çalışmanın konusu ölüm yahut boşanmanın gerçekleşmediği, evlilik birliğinin devam ettiği; bununla birlikte eşlerden birinin (baba) ekonomik gerekçelerle aileden ayrı yaşadığı aileler olduğundan burada ölüm ve boşanma başlıkları ele alınmayacak olup ayrılma kavramı detaylandırılacaktır.

Ayrılma

İş sebebiyle eşlerden birinin aileden başka bir şehirde yaşaması ve fiziksel ayrılığı ile bu sebeple evden uzaklaşması, hastalık, cezai hüküm gibi evden zorunlu ayrılığı içeren durumlar ile terör, kan davası, doğal afetler sonucu gerçekleşen zorunlu göçler yahut eşler arasında şiddetli geçimsizliğe bağlı olarak evlilik birliği devam ederken eşlerden birinin evden ayrılması gibi durumlar neticesinde gerçekleşen parçalanmalar ayrılma olarak tanımlanır. Ayrılma faktörü, bakıldığında her ne kadar oluşumu itibari ile aile kurumu içerisinde tam bir parçalanmaya sebep olmuyor gibi görünse de sonuçları incelendiğine aile kurumunun dinamiklerini temelden sarstığı ve aile üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimlerini büyük oranda değiştirdiği görülmektedir (Şentürk, 2006).

Bu aşamada ele alınan ayrılık zorunlu-geçici ayrılıkları içermekte olup evli çiftlerin ve bu çiftlerin ailelerinin zaman zaman karşılaştığı bir durumdur. Zorunlu-geçici ayrılık, eşlerden birinin iş ve ekonomik gerekçelerle başka bir şehir ya da ülkeye taşınması; savaş, askerlik gibi durumlar neticesinde zorunlu olarak evden uzaklaşması ve yine herhangi bir nedenle eşlerden birinin cezai hükmünün bulunması gibi durumlarla oluşabilir. Bu gibi nedenlerle geçici ayrılık gerçekleştiğinde evde kalan eş aile için tek ebeveyn konumuna gelir ve bu eş ile varsa çocuklar evin tüm sorumluluğunu üstlenmek durumundadırlar. Bu eş kendi ailesine ya da eşinin ailesine bakım veren konumunda da bulunabilir. Evin maddi manevi geçimi ile her türlü problemi ile ilgilenmesi gereken kişi de bu eşten başkası değildir. Dolayısıyla tek ebeveyn rolünü üstlenmek durumunda kalan eş, ailenin psikolojik, ekonomik ve sosyal iyi oluşunu sağlayabilmek için yoğun çaba sarf etmek durumunda kalacaktır (Öztekin, 2021).

Bulut'a (1983) göre geçici ayrılıklar bazı durumlarda süregelen ayrılıklara nazaran daha riskli ve yıkıcı etkilere sahip olabilirler. Bu ayrılıklar genellikle anne ya da babanın iş ya da hastalık neticesinde evden kısa veya uzun süreli ayrılığını içerir ve ailenin bütün üyeleri bu ayrılıktan belli açılardan etkilenir. Çünkü bu durumda

aileyi oluşturan üyeler, evden ayrılan üyenin önce yokluğuna sonra ise yeniden varlığına ve bu değişimlerin yarattığı dengesizlik durumuna alışmak durumundadır. İş, ekonomik gerekçeler gibi sebepler neticesinde meydana gelen aile içi parçalanma ve ayrılık durumu her ne kadar geçici olsa da aile üyelerinin her biri için endişe ve stres kaynağıdır. Ayrılığın aile içinde oluşturduğu olumsuz etkiler de ayrılık süresi ile doğru orantılı olacak şekilde değişmektedir (Herdem ve Bozgeyikli, 2013).

Ayrılma yoluyla parçalanmanın yaşandığı ailelerde evde kalan eş (çoğunlukla anne) çocuklar için tek ebeveyn konumundadır. Bu ebeveyn çocuklar için hem anne hem baba rolü üstlenmekte; eşinin fiziksel yokluğunun yanında bu yokluğun aile içerisinde kendini gösteren uzun süreli etkileriyle de yüzleşmek durumunda kalmaktadır. Parçalanma yaşamış aileler ile tek ebeveynli aileler temel bağlamda birbirleriyle ilişkili olup birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır.

Bu çalışmada adı geçen “dezavantajlı aile” kavramı babanın ekonomik gerekçelerle ailenin yaşadığı şehirden farklı bir şehirde yaşamasını yani fiziksel ayrılığını tanımlamak için kullanılan bir kavram olduğundan bu ailelerde anne çocukların ve bakım verdiği diğer bireylerin sorumluluğunu üstlenen kişi olacaktır. Dolayısıyla bu ailelerde ailenin yanında kalan ebeveyn (anne) aile bireyleri için tek ebeveyn konumuna gelmiştir. Parçalanmış ve tek ebeveynli aile olgusu bireylerin birçoğu tarafından olumsuz özellikleriyle tanımlanıyor olsa da bu ailelerin hem güçlü hem güçsüz yönleri bulunmaktadır.

Tek Ebeveynli Ailelerin Güçlü Yönleri

Bütüncül bir perspektiften bakıldığında zaman bu aile tipi birçok aile tipine kıyasla daha demokratik olma eğilimindedir. Bu faktör tek ebeveynli aileler için birincil güç kaynağıdır. Aile içerisinde herhangi bir konuda karar verilmesi gerektiğinde çoğu zaman ebeveyn ve çocuk yahut çocuklar dâhil tüm aile üyelerinin gereksinimleri önemsenmektedir.

- Ailenin kaynakları sınırlı olduğundan bu aile tipi hangi aile üyesinin hangi görevi yapacağı noktasında katı değildir.
- Son olarak bu aile tipinde aile üyeleri birçok aile tipine kıyasla daha hızlı gelişim gösterir, erken yaşta sorumluluklar edinir ve diğer aile tiplerinde çok da fazla önemsenmeyen para ve vakit gibi faktörler hakkında farkındalıkları yüksektir (Gladding, 2015).

Tek Ebeveynli Ailelerin Zayıf Yönleri

- Aile üyeleri arası sınırlar ve üyelerin rolleri net hatlarla belirlenmemiştir.
- Bu aile tipine mensup çocukların (özellikle erkek çocuklar) akademik başarıları tam ailelerin çocuklarına kıyasla daha düşük olabilmektedir.
- Çocuklar kendilerine has, güçlü ve açık bir kimlik oluşturma konusunda zorlanmakta ve karşı cinsten bireylerle etkileşim geliştirmekte zorluk yaşamaktadırlar.
- Diğer aile tiplerine kıyasla maddi zorluklar yaşama olasılıkları yüksektir.
- Depresif duygular, hayal kırıklığı, umutsuzluk hali gibi duygularla yüzleşmek durumunda kalırlar (Gladding, 2015).

Aile içerisinde herhangi bir nedenle gerçekleşen parçalanma öyküsü ve tek ebeveynle yaşama durumu her gelişim döneminde bireyler üzerinde etki sahibidir ve bireylerin sosyal etkileşimlerinde, aile içi ilişki dinamiklerinde ve ruhsal dünyalarında birtakım değişimler doğurur. Çalışmanın örneklem grubu ergenlik döneminde bulunan bireyler olduğundan çalışmanın bu kısmında parçalanmış aile öyküsünün etkileri yalnızca ergen bireyler üzerinden ele alınacaktır.

2.3. Parçalanmış Aile Olgusunun Ergen Bireyler Üzerindeki Etkisi

Aile sisteminde parçalanma meydana gelmesi ve bunun bir sonucu olarak aile işlevlerinin fonksiyonunu yitirmesi, aile üyelerinin rollerinde değişimler meydana gelmesi gibi durumlar çocukluk döneminin her anında stres kaynağıdır (Koçak, Demirel ve Kırılıoğlu, 2019). Alan yazın incelendiğinde ilgili konuya ilişkin çalışmaların ortak noktası parçalanmış aileye sahip olan ergenlerin ruh sağlığına ilişkin problemler yaşama oranlarının akranlarına kıyasla iki kat fazla olduğu sonucudur (Hetherington, Stanley Hagan ve Anderson, 1989; Amato ve Keith, 1991; Hetherington vd., 1992).

Ailesinde herhangi bir nedenden ötürü parçalanma öyküsü bulunan ergenler arkadaş, akran ve aile ilişkileri, okul başarısı ve sosyal etkileşimler gibi birçok konuda risk grubundadır ve dolayısıyla bu konularda problemler yaşama ihtimalleri akranlarına oranla yüksek olacaktır (Arifoğlu ve Öz, 2008). Wolf (1998), ergenlik döneminin kendi içerisinde gerçekleştirilmeyi bekleyen bazı görevleri, sorunları ve krizleri barındırdığını; ergen bireylerin bu stres verici yaşam olaylarıyla mücadele ederken ek olarak aile içerisinde bir parçalanma durumuyla karşı karşıya kalmalarının bireyler için zedeleyici bir durum olduğunun altını çizer. Ergen bireyin bu duruma karşı verebileceği tepkilerden biri aileyi suçlamak olabilir. Bununla birlikte her ne kadar durumun onlar üzerinde bir etkisi yokmuş gibi davranmaya ve umursamaz görünmeye çalışsalar da süreç onlar için yıpratıcı ve zorlayıcıdır. Bu süreçte yoğun ve karmaşık duygular içerisinde olurlar (aktaran Özağı, 2007).

Aile içerisinde herhangi bir nedene bağlı olarak gerçekleşen parçalanma ergen bireyin kendisi için herhangi bir yetişkin modeli içselleştirmesine yönelik bir engel durumu yaratabilir ve bireyin kendisini duygusal olarak yalıtılmış hissetmesine neden olabilir (Satros ve Shamou, 1998'den aktaran Ulusoy, Özcan Demir ve Görgün Baran, 2005). Aile içi parçalanma sonucu kendini terk edilmiş olarak gören ergen birey evden uzaklaşma davranışı sergileyebilir, akademik konularla ilgili çabalamak konusunda isteksiz olabilir, kendisini tükenmiş hissedebilir. Aile ortamında güven duyguları pekiştirilmez ise depresyon öyküsü bile başlayabilir

(Weyburne, 2000). Özellikle baba figüründen yoksunluk kız ergenlerin yaşamları ve sosyal etkileşimleri üzerinde olumsuz etki sahibidir. Bu ergenlerden bazıları karşı cinsten arkadaşlarıyla ilişkilerinde saldırgan, öfkeli ve zedeleyici davranışlar sergilerken bazıları ise çekingen davranabilir (Erkal, 2013).

Özetle hangi sebeple gerçekleşmiş olursa olsun aile içi parçalanma öyküsü ergenlik dönemi gelişim görevleri ve kimlik kazanma çabası da göz önüne alındığında istenmeyen bir durumdur ve ergen bireyin psikolojik sağlamlığı, akran ve aile ilişkileri, okula devamlılığı ve akademik istekliliği gibi birçok faktör üzerinde ketleyici bir etkiye sahiptir.

2.4. Bağlanma Kuramı ve Bağlanma Kavramı

2.4.1. Bağlanma Kuramı

İçi dolu olmayan, görünürde bir arada bulunma durumunu açıklamak için kullanılan “bonding” kelimesi, bağlanma kuramı çerçevesinde ele alındığında ilişki ve bağ kurma anlamlarına gelmekte ve çocukluğun başlangıcını kapsayan kısa bir zaman dilimini içine almaktadır. Bu kelime kimi zaman bağlanma yani “attachment” kavramının yerine de kullanılıyor olup bağlanmanın ön aşamalarını kapsamaktadır. Bu kelime özünde bebeğin kendisine bakım veren kişiyle kurduğu ilişki demektir (Yörükan, 2011).

Bağlanma kavramı temel anlamda bir bireyin başka bir birey ile zaman, mekân ve koşullardan bağımsız şekilde kurduğu derin içerikli duygusal bağ olarak ifade edilebilir (Ainsworth, 1979). Bağlanma ilişkisi birey dünyaya gözünü açtığı ilk andan itibaren bu birey ile ilk bakım veren kişi –toplumumuz için genellikle anne ve çocuk- arasında kurulur (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978). Bowlby, bağlanma davranışının bireylerin bir durum veya nesneden korktukları durumlarda başka bir kişiyle kurmak istedikleri ilişki olarak tanımlanabileceğini ifade eder. Bu davranışın oluşumu bebeklik döneminde başlıyor olsa da bireyin yetişkinlik dönemi bağlanma örüntüleri üzerinde dahi etkilidir (Deniz, 2006).

Bağlanma kuramı, 1969 yılında John Bowlby tarafından geliştirilmiş ve insanlar arası yakın duygusal ilişkilerin doğum anında başlayıp yaşlılığa kadar devam eden gelişimini anlamayı ve açıklamayı sağlamaya çalışan kuramdır. Psikanalitik bir kuram olan bağlanma kuramını kişiler arası ilişkileri açıklama noktasında diğer psikanalitik kuramlardan ayıran birkaç nokta vardır. Bağlanma kuramında diğer psikanalitik kuramların aksine patoloji yerine zihinsel sağlığa odaklanılmakta ve kişiler arası ilişkiler, bireylerin fantezilerini de içeren içsel süreçlerle değil gerçek yaşantılarla ve bu yaşantıların zihinsel temsilleriyle ele alınmaktadır (Güngör, 2000). Bağlanma kuramının amacı bebeklerin kendilerine bakım veren kişi ile oluşturdukları ilişki ve bağlantıların nasıl ve ne şekilde inşa edildiğini anlamak, bunun yanında çocuğun yaşamının ilerleyen dönemlerinde geliştireceği kişilik ve karakter yapısının, sosyal çevresinde bulunan diğer insanlarla kuracağı ilişkilerin bu süreçte kurulan bağlanma örüntüsünden nasıl etkilendiğini inceleyip açıklamaktır (Arslan, 2008). Kuramın erken dönemlerinde bebek ve bakım veren kişi arasında oluşan bu bağlanma örüntüsünün, bireylerin çocukluk döneminde kişilik özelliklerinin önemli ve büyük bir kısmını oluşturduğu öne sürülmüştür. Ayrıca edinilen bu özelliklerin zaman zaman değişebilmekle birlikte zamana paralel olarak değişime karşı direnç gösteren, değişimle negatif şekilde ilişkilendirilmiş, bireylerin beşikten mezara kadar olan davranışları üzerinde etki sahibi olduğu savı ortaya atılmıştır. Bakım veren -dolayısıyla bağlanmanın gerçekleştiği- birey ile kurulan ilişki ışığında bebekler kendileri ve başkaları için olumlu yahut olumsuz zihinsel temsil modelleri belirlerler. Bireyin gelişimi devam ettikçe ve içinde bulunduğu sosyal çevrede başka insanlar ile etkileşimlerde bulundukça, bu zihinsel temsil modelleri pekiştirilir ve bireylerin gelişimlerinin ilerleyen safhalarında -yetişkinlik boyunca- devam ettirilerek bu bireylerin bağlanma örüntülerinin şekillenmesinde etki sahibi olur (Hazan ve Shaver, 1994; Sümer ve Güngör, 1999; Tüzün ve Sayar, 2006; Çalışır, 2009; Özer, Yıldırım ve Erkoç, 2015).

2.4.2. Bağlanma Modelleri

2.4.2.1. Ainsworth'un Üçlü Bağlanma Modeli

Bağlanma kuramının temelleri Bowlby tarafından atılmış ve Ainsworth'un çalışmaları ile desteklenmiştir. Bowlby, bağlanma kavramını bebeklerin kendilerini korkutan durumlarda güvenli bir üsse ihtiyaç duyması olarak tanımlarken Ainsworth, Bowlby'nin bahsi geçen 'güvenli üs' kavramını genişletip şekillendirmiştir ve bebek için önemli olan güvenlik algısının süreğen oluşunun üzerine çalışmıştır (şenkal, 2013).

Bağlanma kuramı ilk kez Mary Ainsworth tarafından yabancı ortam başlığı ile bir laboratuvar ortamında sistematik olarak test edilmiş ve araştırmacı çalışmalarında güvenli ve güvensiz bağlanma ile bunların arasındaki farkları saptamayı amaçlamıştır (Ainsworth vd., 1978). Mary Ainsworth ve arkadaşları 1978 yılında 12-18 aylık bebeklerle yürüttükleri çalışmada bebeklerin bakım veren kişiden ayrı kaldıklarında verdikleri tepkileri incelemişlerdir. Çalışmanın amacı özünde bebeklerin aileleriyle olan bağlanma örüntülerinin tespitinin yapılmasıdır. Çalışmaya "Yabancı Durum Testi" ismi verilmiştir (Holmes, 1993).

Yabancı durum testi Bowlby tarafından geliştirilen bağlanma kuramının bulgularını destekleyici sonuçlar doğurmuştur. Çalışmada bebekler birbirinden farklı 7 duruma maruz bırakılmış ve bu durumlarda aileleri ile aralarındaki bağlanma örüntüleri tespit edilmeye çalışılmıştır (Soysal, Bodur, İşeri ve şenol, 2005). Yapılan çalışma neticesinde her örnek durumda bebeklerin annelerinden ayrıldıklarında sergiledikleri davranış örüntüleri araştırmacılar tarafından not edilmiş ve bu gözlem çalışması neticesinde bebeklerin bağlanma örüntüleri üç ana başlık altında toplanmıştır.

2.4.2.1.1. Güvenli (Secure) Bağlanma

Güvenli bağlanma stiline sahip olan bebekler kendisiyle bağlanma gerçekleştirdikleri bakım veren kişiye güvenir ve bu sebeple bu kişinin varlığında kendilerini güvende hissederler. Bakım veren kişi ortamı terk ettiğinde geçici şekilde tedirgin ve mutsuz hissedebilirler ancak bununla birlikte bu kişinin geri döneceğine dair inançları da tamdır. Bağlandıkları kişinin onlar her ihtiyaç duyduğu, korktuğu ve endişeli hissettiği anlarda onları rahatlatacağını ve ihtiyaçlarını karşılayacağını bilirler. İhtiyaçları eksiksiz ve zamanında karşılanan çocuklar bakım veren kişiye karşı güvenli bağlanma örüntüsü geliştirdiklerinden bu bakım veren kişi –anne- ortamı terk etse dahi yoğun kaygı ve endişe davranışları göstermezler. Sakin bir tavırla bakım verenin yeniden ortama dönmesini bekler ve bu kişi döndüğünde de bu davranışlarını sürdürürler. Herhangi bir olumsuz davranış örüntüsü göstermezler. Bebek içinde bulunduğu bu yabancı ortamı keşfederken bakım veren kişi onun için güvenli üs konumunda bulunmaktadır. Bu kişi ortamı terk ettiğinde keşif davranışlarında azalma görülse de ortama yeniden döndüğünde keşfetmeye kaldıkları yerden devam ederler. Bakım veren ortama döndüğünde onu olumlu şekilde karşılayıp eğer yüksek düzeyde endişe hissediyorlarsa bakım verene yaklaşıp onun varlığıyla rahatlayıp keşiflerine devam ederler (Ainsworth, 1979; Goldberg ve Perry Jenkins, 2004).

Güvenli bağlanma örüntüsüne sahip olan çocukların aile yapıları incelendiğinde bakım veren kişilerin çocuklar ile daha çok oyunlar oynadıkları ve çocukların ihtiyaçlarını zamanında ve yeterli şekilde karşıladıkları görülmüştür. Bu bakım verenler aynı zamanda güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip çocukların ailelerine kıyasla çocuklarına karşı daha hassas ve duyarlı davranmaktadırlar (Hazan ve Shaver, 1994). Güvenli bağlanma gösteren bireyler yaşamlarının ileri safhalarında da kendine güvenen, duygusal ve ruhsal bütünlüğe sahip, ruhsal sağlığı yerinde bireyler olma eğilimi gösterirler. Sosyal becerileri ve problem çözme kabiliyetleri yüksektir. Başka insanların duygularını anlayan, vicdanlı, olumlu benlik algısına sahip bireylerdir (Thompson, 1994). Özetle güvenli bağlanmanın gerçekleşebilmesi

için birincil bakım veren kişi çocuk için her an ulaşılabilir, konfor verici, istikrarlı ve devamlı gibi niteliklere sahip olmalıdır (Sümer ve Güngör, 1999).

2.4.2.1.2. Kaygılı/Kararsız (Anxious/Ambivalent) Bağlanma

Kaygılı-kararsız bağlanma örüntülerine sahip olan bebekler Ainsworth ve arkadaşlarının “Yabancı Durum” testinde birincil bakım veren ortamı terk ettiğinde yoğun öfke ve stres tepkileri göstermiş, yabancı kişiyle iletişim kurmaktan kaçınmış ve çevre ile etkileşimde bulunmamışlardır. Bakım veren ortama geri döndüğünde dahi stres ve öfke duyguları azalmamış ve kolay sakinleşememişlerdir. Anne ortamdayken dahi çevreyi keşfetmeye istekli olmadıkları ve anneden ayrılma konusunda direnç gösterdikleri görülmüştür (Soysal vd., 2005). Bu bebekler hem kaygı ve stres duygularından kurtulup rahatlayabilmek için anneleriyle yakınlık kurmaya çalışmakta hem de tam bir yakınlık kurma noktasında isteksiz tavırlar sergilemektedir (Bowlby, 2012).

Birincil bakım verenin çocuğun ihtiyaçlarını tutarsız ve düzensiz bir şekilde karşılaması çocukların kaygılı-kararsız bağlanma örüntüleri oluşturmalarına neden olur. Çocuk bazı durumlarda bakım verene ulaşabilirken bazı durumlarda bakım veren diğer meşguliyetleri neticesinde çocukla ilgilenmeyi bırakır (Ainsworth, 1979; 1989). Bebekler de bu belirsiz ve tutarsız durumun yansıması olarak sürekli bakım verenden ayrılma kaygısı yaşadıklarından dış dünyayı keşfetmekle ilgili de kaygılı davranışlar sergilerler (Bowlby, 1980). Ayrıca kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip çocuklar yaşamlarının ileri safhalarında başka insanlara bağımlı olma eğilimi gösterebilirler. Duygularının karşılıklı olmayabileceği düşüncesi onlar için yoğun kaygı sebebidir ve bu sebeple başka insanlara yaklaşmak konusunda zorluk yaşayabilirler. Romantik ilişkileri soğukluk ve uzaklık neticesinde son bulabilir (Hazan ve Shaver, 1994).

2.4.2.1.3. Kaçınan (Avoidant) Bağlanma

Kaçınan bağlanma örüntüsüne sahip olan çocuklar birincil bakım veren ortamı terk ettiğinde ayrılığı tepkisiz karşılama, sakin kalma ve bakım veren ortama

tekrar döndüğünde onu görmezden gelme eğilimi gösterirler, bakım verenle yakınlığa karşı direnç gösterirler. Bakım verene karşı ilgisiz kalıp çevreyi keşfetmeye girişirler (Cassidy ve Berlin, 1994). Bu bağlanma stiline sahip olan çocuklar yabancı bir kişiyi yahut birincil bakım veren kişiyi seçmesi yönünde bir durumla karşılaştıklarında fikir beyan etmezler. Bakım veren kişi tarafından reddedilmemek için onunla ilişki kurmaktan kaçınma eğilimindedirler. Kaçınan bağlanma stili, çocuğun birincil bakım veren tarafından duygusal fiziksel vs. gibi yönlerden istismar edilmesi sonucu ortaya çıkabilir. Çocukların ihtiyaçları sadece fiziksel boyuttaki ihtiyaçlarla sınırlı olmayıp ilişki geliştirmeye yönelik fiziksel temas ve duygusal ihtiyaçları da içine alır. Dolayısıyla çocukların bu gibi ihtiyaçlarına birincil bakım veren kişiler tarafından duyarsız davranılıp ihtiyaçları görmezden gelinirse çocuklar bu durum karşısında kaçınan bağlanma örüntüleri oluştururlar. Söz konusu bebeklerin “Yabancı Durum” testinde birincil bakım veren –anne- ortamı terk ettiğinde pozitif ya da negatif yönde herhangi bir tepki davranışı sergilemedikleri gözlemlenmiştir. Anne ortama geri döndüğünde ise tepkisiz kalma davranışı sürdürülür ve annenin varlığı yok sayılır. Anne ile fiziksel temas kurmaya çalışmaz ve rahatlamak için ona ihtiyaç duymazlar (Arslan, 2008). Bu çocuklar yaşamlarının ilerleyen safhalarında başka bir bireyin sevgi, ilgi ve desteğini aramadan bir hayat sürdürme, duygusal bağlanmada kendi içine dönüş gibi eğilimler gösterebilir. Bu da zaman içerisinde narsist olarak tanımlanan bireyler olmalarına ve gerçek olmayan benlik kalıpları geliştirmelerine sebebiyet verebilir (Bowlby, 1988).

Kaygılı/kararsız bağlanma stili ile kaçınan bağlanma stili temelde güvensiz bağlanma stili olarak kategorize edilmiştir.

2.4.2.2. Hazan ve Shaver Üçlü Bağlanma Modeli

Romantik ilişki özünde bir bağlanma örüntüsü oluşturma sürecidir ve erken çocukluk döneminde oluşturulan bağlanma örüntüleri bireyin yaşamının ilerleyen safhalarında kuracağı romantik ilişkilerdeki bağlanma örüntüleri açısından yordayıcı niteliktedir (Hazan ve Shaver, 1987).

Ainsworth tarafından oluşturulan üçlü bağlanma modeli Hazan ve Shaver tarafından yetişkinlik dönemi kapsamında ele alınmış ve katılımcılara güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınan bağlanma stilleriyle ilintili üç ayrı paragraf verilmiştir. Çalışmada katılımcılardan istenen ise kendilerine en uygun olan paragrafı seçmeleridir. Çalışma ışığında yetişkinlik dönemi bağlanma stilleri ‘güvenli’, ‘kaygılı-kararsız’ ve ‘kaçınan’ bağlanma olmak üzere üç başlıkta kategorize edilmiştir (Hazan ve Shaver, 1987).

2.4.2.2.1. Güvenli Bağlanma

Güvenli bağlanma geliştirmiş olan bireyler duygusal ilişkilerinde partnerlerine güvenir ve onlara güven sağlarlar. Partnerleriyle rahat şekilde duygusal paylaşımda bulunabilirler ve tek başına olmak, yalnız kalmak onlar için kaygı ve endişe unsuru olmaktan uzak durumlardır. Bu bireyler partnerleriyle açık iletişim kurarlar ve partnerleri onlar için güven verici kişilerdir. Bu bağlamda içinde oldukları romantik ilişkiyi içselleştirir ve ilişkilerine yatırım yapmaktan çekinmezler (Collins ve Read, 1990; Hazan ve Shaver, 1987). Aynı zamanda bu bireylerin romantik ilişki doyumları yüksektir (Kirkpatrick ve Davis, 1994). Güvenli bağlanma örüntüsüne sahip olan bireylerin romantik ilişkileri genellikle istikrarlı ve uzun sürelidir (İşinsu, 2003). Evlilik durumu bağlamında incelendiğinde ise boşanma oranlarının düşük olduğu ifade edilebilir (Feeney ve Noller, 1990; Hazan ve Shaver, 1987).

2.4.2.2.2. Kaygılı/Kararsız Bağlanma

Kaygılı-kararsız bağlanma örüntüsüne sahip olan yetişkinlerin özgüvenleri düşüktür, sıklıkla reddedilme ve terk edilme korkuları yaşarlar. Ancak buna zıt şekilde romantik ilişki içerisinde bulunmaya karşı son derece isteklidirler. Hızlıca ve herhangi bir ayırım gözetmeden âşık olurlar ancak bu aşk gerçek aşk değildir. Partnerlerine kendileriyle ilgili uygun olmayan samimi içerikli açıklamalarda bulunurlar. Partnerleri onlar için güvenilmezdir ve bu güvensizlik duygusuna bağlı olarak yoğun kıskançlık ve öfke duyguları yaşayabilirler. Partnerlerine

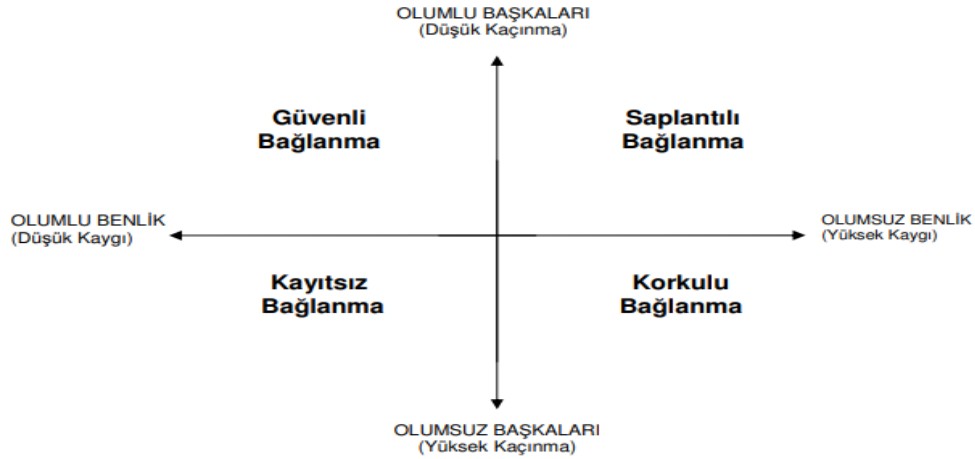
güvenmedikleri gibi bu güvensizlik durumunu bastırmak için herhangi bir çaba vermez ve güvensizliklerini gizlemezler (Hazan ve Shaver, 1987).

2.4.2.2.3. Kaçınan Bağlanma

Kaçınan bağlanma örüntüsüne sahip olan bireylerin diğer bağlanma örüntülerine sahip olan bireylere kıyasla partnerlerine en az güven duyan bireyler olduğu söylenebilir. Romantik ilişkiye ilişkin çarpık düşünce, tutum ve inanç sahibidirler. Bir partnere bağlanma düşüncesi onlar için kaygı ve endişe unsurudur (Feeney, Noller ve Hanrahan, 1994; Sümer ve Güngör, 1999). Romantik ilişki başlatmak ve eğer varsa var olan romantik ilişkiyi sürdürmek için isteksiz davranırlar (Hazan ve Shaver, 1987). Bu bireyler mutluluğa ulaşmanın yolunun bir aşk partnerine ve romantik bir ilişkiye sahip olmak olduğu ve bunun bir gereksinim olduğu düşüncesine karşı çıkarlar (Sümer ve Güngör, 1999). Cinsiyet faktörü bağlamında incelendiğinde erkek bireylerin bir partnere bağlanmayı reddetmeye yönelik eğilimleri kadın bireylere oranla daha yüksektir (Schmitt, 2003).

2.4.2.3. Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli (DBM)

Bartholomew ve Horowitz, Bowlby'nin bağlanma kuramı temelinde yürütmüş olduğu 'işsel çalışan modeller' çalışması bağlamında bağlanma stillerini olumlu ve olumsuz boyutlarda ele almış, benlik modeli ve diğerleri modeli bağlamında iki boyutun çaprazlanması sonucu dört farklı bağlanma stili ortaya koymuşlardır. Bu model ve modelde bahsi geçen bağlanma stilleri aşağıda Şekil.1' de gösterilmiştir.

Şekil 1. Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli (DBM) (Klohnen ve John, 1998; Arslan, 2008).

2.4.2.3.1. Güvenli (Secure) Bağlanma

Bartholomew ve Horowitz'in dörtlü bağlanma modelindeki güvenli bağlanma stili ve Hazan ve Shaver'in üçlü bağlanma modelindeki güvenli bağlanma örüntüsü ile temelde benzerlik gösterir. Bu stil olumlu benlik algısı ile olumlu diğerleri algısının birleşimi sonucu şekillenir (Arslan, 2008).

Güvenli bağlanma örüntüsünün özünde bireyin kendinden başka insanlarla ilgili olumlu, pozitif düşünce yapısı ile kendisine yönelik olumlu benlik algısı vardır. Bu iki algının kesişimi ile bireyler güvenli bağlanma örüntüleri oluştururlar. Bu bireylerin özgüveni yüksektir, kendilerini sevmeye değer olarak gördükleri gibi diğer insanlar da onlar için güvenilir, duyarlı ve destekleyicidir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Bu bireyler bebeklik döneminde birincil bakım verenlerle güven temeline dayalı, sıcak, rahatlatıcı ilişkiler kurmuşlardır (Lopez ve Brennan, 2000).

Güvenli bağlanma örüntüsü geliştirebilmiş olan bireyler yakın ilişkilerinde diğer bireylere karşı sıcak, problem çözmeye istekli ve yapıcıdır. Erken çocukluk döneminde güvenli bağlanma stiline geliştirebilmiş olan bireyler gözlemlendiğinde bu bireylerin insanlarla etkileşim ve yakınlık kurabilen, özerk bireyler olduğu ifade edilebilir. Bu bireyler ayrıca yakın ilişkilerinde ayrılma ve birleşme dinamiklerini

dengele şekilde koruyup sürdürebilirler (Demir, 2017). Başka insanlarla kurdukları ilişkilerde bağımlı davranmaz ve saplantı oluşturmazlar (Açık, 2008).

Konuyla ilgili yapılmış olan araştırmalarda bu bağlanma örüntüsüne sahip olan bebeklerin anneleri ortamda iken ortamı keşfetmeye ilişkin isteklerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca anneleri ortamı terk ettiğinde yoğun kaygı ve stres belirtileri göstermez ve anneleri ortama geri geldiğinde ise onunla yakın temasına girer, kolayca sakinleşir ve ortamı keşfetmeye kaldıkları yerden devam ederler (Güngör, 2000).

2.4.2.3.2. Kayıtsız (Dismissing) Bağlanma

Bu bağlanma stili olumlu benlik algısı ile olumsuz diğerleri algısının kesişimi ile şekillenir. Özsaygıları yüksektir ve özerklikleri onlar için olmazsa olmazdır. Bu bireyler başka bir birey yahut bireylerle yakın ilişki geliştirmenin gerekliliğini reddederler. Başka bireyleri reddederek yakın ilişki kurmaya karşı direnç gösterirler. Reddetme tutumu bağımsızlığa verdikleri önemi artırıp tam ters şekilde bağıllık durumunu azaltıcı etkiye sahiptir (Li vd., 2017). Bu bakımdan kayıtsız bağlanma örüntüsünde kaygı ve endişe düzeyi düşük, buna karşılık kaçınma düzeyi ise yüksektir (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Kayıtsız bağlanma stiline sahip olan bireylerin temel özellikleri kaçınmacı tavır sergilemeleridir. Bu kaçınma davranışını olumsuz duygularını baskılamak için bir savunma stratejisi olarak kullanma eğilimindedirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Sümer ve Güngör, 1999). Bu bireyler aynı zamanda zarar verilemez ve özerk olduklarına ilişkin bir düşünce sistemi geliştirerek olası üzüntü ve hayal kırıklıklarına karşı kendilerini güvenceye almaya çalışırlar (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Arslan, 2008; Açık, 2008).

Erken çocukluk döneminde bakım veren tarafından reddedilme gibi olumsuz yaşam deneyimleri edinen bireyler yetişkinlik döneminde yakın ilişki kurmaya karşı direnç ve yoğun duygusal düzenlemeyi içeren kayıtsız bağlanma örüntüleri geliştirebilir (Carr, Hardy ve Fornells Ambrojo, 2018). Kayıtsız bağlanma örüntüsü

geliştirmiş olan bireyler başka bir bireyle yakın ilişki kurmaktan kaçınabilmek adına kendilerini olabildiğince fazla alanda sürekli daha fazla geliştirmek isterler. Mesleklerinde büyük başarılar edinmek onlar için ulaşılması gereken bir amaçtır. Bu bağlanma stiline sahip olan bireyler öfke problemleri yaşayabilir, mükemmeliyetçi davranış kalıpları sergiler ve çevrelerince narsist olarak tanımlanabilirler (Bartholomew, 1990).

2.4.2.3.3. Saplantılı (Preoccupied) Bağlanma

Bu bağlanma örüntüsünü olumlu başkaları algısı ile olumsuz benlik algısının kesişimi oluşturur. Saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireylere göre başkaları onlardan daha değerli ve önemlidir. Başkalarının kendilerinden daha yapıcı davrandığını düşünerek onları yüceltme eğilimindedirler. Kendilerini ise başka insanların aksine değersiz, önemsiz ve problem yaratıcı olarak görürler. Bu bireylere göre başkaları sevmeye ve değer görmeye layıktır ancak kendilerinin sevgiyi hak etmediğine inanırlar. Yakın ilişkilerde bulunabilirler ancak bu ilişkiler içerisinde takıntılı, obsesyon içeren ve gerçek dışı beklentilere sahiptirler (Brennan, Shaver ve Tobey, 1991).

Saplantılı bağlanma geliştirmiş olan bireyler için sosyal kabul çok önemlidir ve başka insanların kabulünü kazanmak için üstün bir çaba sarf ederler. Başka insanlara bağımlı davranışlar sergiler ve sürekli başka insanlara gereksinim duyarlar (Wearden, Lamberton, Crook ve Walsh, 2005). Sürekli ve gereğinden fazla yakınlık arayışında olmaları sebebiyle çevrelerindeki bireyleri kendilerinden uzaklaştırabilirler (Soygüt, 2004). Özgüvenleri düşüktür, bu nedenle yakın ilişkilerde terk edilmeye ve reddedilmeye ilişkin yoğun kaygı ve endişe taşırlar (Turanlı, 2010). Bu bağlanma örüntüsüne sahip bireylerin çocukluk döneminde bakım veren kişi ile bazen reddedici bazen sevgi içeren etkileşimlerde bulunmuş ve bu durum bireyde dengesizlik yaratmıştır. Bakım veren kişiyle yeterli sevgi içeren etkileşimlerde bulunamamış ve bu kişiler tarafından onaylanmamışlardır (Çeçen, 2017).

2.4.2.3.4. Korkulu (Fearful) Bağlanma

Olumsuz benlik ile olumsuz başkaları algılarının kesişimi ile şekillenen korkulu bağlanma örüntüsüne sahip olan bireyler yakın ilişki kurdukları bireylere hem yakın olmak ister hem de bu yakınlığa ilişkin kaygıları sebebiyle kaçınmacı yaklaşırlar. Bağlanma kaygıları yüksektir (Simpson ve Rholes, 2002). Kendilerinin sevmeye layık olmadığını, diğer insanların ise güvenilmez olduğunu düşünürler. Bu nedenle reddedilmekten ve terk edilmekten duydukları endişe sebebiyle başka bireylerle yakın ilişkiler inşa etmezler. Bu bağlanma stili güvenli bağlanmanın tam tersi halidir. Onlara göre kendileri değersiz, diğerleri ise güven duyulamaz ve reddedicidir (Sümer ve Güngör, 1999). Bu bağlanma stiline sahip bireylerin çocukluk döneminde ebeveynleriyle kurduğu etkileşimler incelendiğinde ebeveynlerin çocuğu eleştirdiği ve reddettikleri söylenebilir (Soygüt, 2004).

2.4.3. Ergenlik Dönemi ve Ergen Bireylerde Bağlanma

Bu araştırmanın örneklemini yaşları 14-18 arasında değişen 9-12. Sınıf öğrencileri oluşturduğundan gelişim dönemleri açısından bağlanma yalnızca ergenlik dönemi ile sınırlandırılacak olup bebeklik, çocukluk ve yetişkinlik döneminde bağlanmadan bahsedilmeyecektir.

Alan yazında konu ile ilgili çalışmış bazı yazarlar ergenlik döneminin aslında ikinci bir doğum olarak nitelendirilebileceğini ifade ederler. Öyle ki Françoise Dolto isimli Fransız psikanalist ergenlik döneminde meydana gelen değişim ve dönüşümleri insan hayatının ilk dönemlerinde meydana gelen değişim ve dönüşümlere benzetmiştir. Dolto'ya göre ergenler de tıpkı gözünü yaşama henüz açmış yeni doğanlar gibi kırılgan ve savunmasızdır. Birey bu dönemde bir yara alırsa bu yaranın izleri ömür boyu onunla olacaktır. Bu bağlamda ergenlik dönemi bireylerin oldukça zayıf, hassas ve kırılgan olduğu bir dönemdir (Parman, 2000).

Ergenlik dönemi fizyolojik, duygusal, sosyal ve psikolojik birçok değişime sahne olan kompleks bir dönemdir (Cüceloğlu, 1997). Ergen bireyin vücudunda fiziksel birtakım değişiklikler görülmeye başlar, duygularda dalgalanmalar ve

ilişkilerde bazı sorunlar görülmesi olasıdır. Bu dönemde içinde bulunduğu toplum ve çevrenin birey üzerinde etkisi artmaya başlar ve birey bu toplumda kendini var etmek ve bu toplumda kendine bir rol edinmek ister. Ergenlerin en çok önemsedikleri durum özerk oluşlarıdır ve dış çevreden gelen birçok davranışı kendilerine yapılmış olumsuz müdahaleler olarak değerlendirirler. Bunun yanında ergenlik dönemi kişilik ve karakter geliştirme açısından kritik dönemdir (Avcı, 2010). Ergenlik döneminde ayrıca bir akran grubuna dâhil olma ve bu grup tarafından kabul görme olguları ergen birey açısından çokça önem arz eder (Aydın, 2005).

Ergenlik döneminde hormonal sistemde ve buna bağlı olarak cinsel kimlikte birtakım değişimler meydana gelir ve bu değişimler bireyin bağlanma örüntülerinin yeniden düzenlenmesi sonucunu doğurur (Uytun, Öztop ve Eşel, 2013). Ergenlik döneminin başlaması ve sonrasında cinselliğin keşfi ile beraber ergenin ailesine yönelik geliştirmiş olduğu bağlanma örüntülerinde zayıflamalar görülür ve bağlanma örüntüleri şekil değiştirmeye başlar (Kesebir, Kavzoğlu ve Üstündağ, 2011).

Allen ve Land (2008), bireylerin ergenlik döneminde gelişen neden-sonuç ilişkilerini anlamlandırabilme, hipotetik düşünme becerisi kazanma ve soyut değerlendirmeler yapma gibi yetiler sayesinde yaşamın önceki dönemlerinde oluşturulan bağlanma örüntülerini bu dönemde yeniden değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca ergenliğe adım atmış olan birey zihinsel yetilerindeki gelişme doğrultusunda “ben” ve “başkaları” ayrımını yapabilir, bununla birlikte bağlanma örüntülerinde bağlandığı kişi oluşturduğu ilişki örüntüleri ile başkalarıyla oluşturduğu ilişki örüntülerini geniş bir perspektifle karşılaştırabilir. Ergen birey bu sayede ebeveyniyle kurmuş olduğu bağlanma örüntüleri hakkında düşünüp bu örüntülerin pozitif ve negatif yönlerine ilişkin farkındalık kazanabilir (aktaran Aracı, 2012).

Ergenliğe adım atmış olan birey yaşamının önceki süreçlerinde güvenli üs olarak algıladığı bakım verenden uzaklaşır ve bağlanma örüntüleri bu bakım verenden ziyade yakın arkadaş çevresine yönelik olacak şekilde inşa edilir (Uytun

vd., 2013). Bu dönemde her ne kadar güvenli bir üs olma fonksiyonu daha önceden bağlanma örüntüsünün gerçekleştirilmiş olduğu birincil bakım veren kişiden akran çevresine taşınmış olsa da anne ve baba olağan yaşam sürecinin her anında birey için güvenli bir merkez olarak kalmaya devam edecektir (Işınsoy, 2003).

Bu dönem bağlanma örüntüleri bebeklik döneminin aksine tek yönlü değil karşılıklılık ilkesine uygun olarak düzenlenir. Ergen hem çevresindeki bireyleri güvenli üs olarak algılamakta hem de kendisi çevresindeki bireyler için güvenli üs konumuna yerleşmektedir (Kaplan ve Aksel, 2013). Bireyin yaşamının önceki dönemlerinde geliştirdiği bağlanma örüntüleri, başka insanlarla kurduğu etkileşimler ve sosyal ilişkileri ergenlik dönemi bağlanma örüntüleri üzerinde etkili olur (Savcı ve Aysan, 2016).

Ergenlik döneminde bir taraftan ergen bireyin aile ile kurmuş olduğu ilişkinin niteliği değişime uğrarken bir taraftan da akran ve arkadaşlar ile yeni bağlanma örüntüleri inşa edilir (Demir, 2010). Bu süreçte aile ile kurulan bağlanma örüntüleri ile akranlarla kurulan bağlanma örüntüleri birbirleriyle ilişki içerisindedir. Bu bağlamda ergen birey güvenli bağlanma örüntüleri geliştiriyor ise bu bağlanma hem aileye hem de akranlara yöneliktir (Morsünbül ve Çok, 2011).

Zimmerman'a (2004) göre güvenli bağlanmış ergen bireylerin güvensiz bağlanma örüntülerine sahip olan ergen bireylere kıyasla daha nitelikli yakın arkadaşlık ilişkileri kurabilir ve bu ilişkilerde daha hassas davranmaktadırlar. Ayrıca yine güvenli bağlanmış olan ergenlerin arkadaş grupları güvensiz bağlanma örüntülerine sahip olan ergenlere kıyasla daha geniştir. Güvenli bağlandıklarından ötürü stres verici yaşam olayları ve başka bireylerle yaşadıkları çatışmalar karşısında duygu ve eylemlerini kontrol edebildikleri ve saldırgan davranışlarda bulunmadıkları ifade edilmektedir. Kobak ve Sceery (1988) ise akranlarının güvensiz bağlanmış ergenleri güvenli bağlanmış ergenlere oranla daha saldırgan, düşmanlık içeren davranışlarda bulunan ve anksiyetesi yüksek bireyler olarak gördüklerini ifade etmişlerdir (aktaran Aracı, 2012). Konuyla ilgili yurtdışında ve ülkemizde yapılmış

araştırmalardan elde edilen bulgular incelendiğinde güvensiz bağlanma örüntüsü geliştirmiş olan ergenlerin akranlarına nazaran daha yıkıcı ve saldırgan davranışlar sergilediği söylenebilir (Kaplan ve Aksel, 2013).

2.5. Saldırganlık ve Saldırganlık Eğilimi

Diğer bireylerle etkileşimde bulunmak karmaşık sosyal dünyamızdaki en önemli çabalarımızdan biridir. Sosyal davranışların temelleri bebeklik dönemine kadar uzanır ve bireysel gelişimle paralel olarak ilerler. İnsan yavrusu çocuklar büyüme süreçleri içerisinde kendilerinden başka bireylerle karşılaşır ve dünyada kendinden başka insanların da olduğunu fark etmeye başlarlar. Bu durum sosyal gelişim olgusu için süreklilik gösteren ve kaçınılmaz olan bir durumdur. Başka insanlarla kurulan sosyal ilişkilerin olumlu ve olumsuz yönleri vardır ve örneğin bu olumsuz yönlerden saldırganlık kavramı reddedilemez bir öneme sahiptir (Morgan, 1998). Konuyla ilgili literatür incelendiğinde saldırganlık ve şiddet kavramlarının zaman zaman birbirinin yerine kullanıldığı görölse de temelde bu iki kavram birbirinden oldukça farklı anlamlara gelmektedir (Ayan, 2007).

2.5.1. Saldırganlığın Tanımı

Saldırganlık kavramı birden fazla disiplin içerisinde uzun yıllar kendisine yer bulmuş ve kavrama ilişkin birden çok ve birbirinden farklı tanımlama yapılmıştır.

Türk Dil Kurumu saldırganlığı tanımlamak için “saldırgan olma durumu”, “saldırgan bir biçimde davranma” ve “bireyin kendi düşünce ve davranışlarını dıştaki direnmelere karşı, zorla karşısındakine benimsetme çabası” cümlelerini kullanmıştır (TDK, 2022).

Bandura’ya (1973) göre saldırganlık başkalarıyla ilişkileri zedeleyici etkisi olan her türlü davranıştır (aktaran Kılıçarslan, 2009).

Saldırganlık, ruhsal ve fiziki şekilde kendinden başkalarına zarar verme maksadıyla yapılmış olan her türden davranış örüntüsüdür (Abay ve Tuğlu, 2000).

Saldırganlık, sözel, fiziksel yahut dolaylı yollarla başkalarına zarar verme amacı taşıyan eylemler bütünüdür (Kesen, Deniz ve Durmuşoğlu, 2007).

Saldırganlık kavramını tanımlamak için farklı disiplinler tarafından birbirinden farklı birçok tanım ortaya atılmış olsa da kavram için birçok sosyal psikoloğun mutabık olduğu tanım özetle saldırganlığın başka bir canlıya zarar verme amacı taşıyan davranışlar olduğudur (Tuzgöl, 2000). Bu tanımda dikkat çeken nokta saldırganlığın yalnızca canlılara yönelik olduğu görüşüdür (İnan, 2017).

Saldırganlığın düşmanlık ve öfke boyutlarının yanı sıra sözel ve fiziksel olarak birden fazla boyutu vardır. Saldırganlık bilişsel, duyuşsal ve fiziksel bileşenlerin bir araya gelmesiyle meydana gelir (Buss ve Perry, 1992).

Saldırganlık tanımı yapabilmek adına baz alınacak birincil faktörler saldırganlık eyleminin kendisi ve saldırgan davranışta bulunan kişinin niyetidir. Saldırganlık eyleminin kendisine bakıldığında kavramın kişinin kendisinden başka bireylere zarar vermesi olarak tanımlandığı söylenebilir. Ancak saldırgan davranışta bulunan kişinin niyeti temel alındığında ise bir hedefe zarar verme maksadıyla yapılan davranış şeklinde tanımlanabilir (Efilti, 2008).

Saldırganlık kavramını tanımlarken üzerinde durulması gereken birtakım hususlar aşağıda özetlenmiştir (Kesimli, 2013).

- Önemli olan unsur davranışın kastı, amacı ve maksadıdır. Bu amacı tespit etmek kolay olmasa da saldırganlığın tanımını yapabilmek adına amaç faktörü önem taşır.
- Diğer önemli bir konu ise saldırgan olarak nitelendirilen davranışın toplumda kabul görmüş genel geçer sosyal normlara uygunluğudur. Örneğin ana-babanın çocuklarını disipline etme maksadı güden davranışları, hukuk kurallarınca belirlenmiş cezaların uygulamaya dökülmesi yahut savaş esnasında üssün emirlerine itaat etmek sosyal normlarca kabul görür ve “prososyal saldırganlık” olarak adlandırılırlar.

- Saldırgan davranış ile saldırgan duygu birbirinin aynısı kavramlar değildir. Aralarındaki ayrımı yaratan ise öfke kontrolü faktörüdür.

2.5.2. Saldırganlığa Neden Olan Faktörler

Saldırganlığın ve saldırganlıkla ilgili eğilimin tek bir nedeni yoktur, birçok faktör saldırganlık üzerinde etki sahibidir. Bireyin dünyaya geldiği aile ve bu ailede çocuğa yöneltilen ana-baba tutumları saldırganlık davranışının kaynağını oluşturur (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010).

Birçok çalışmada saldırganlığın kaynağı ve temeli araştırılmış ve konu derinlemesine incelenmiştir. Saldırganlık davranışının ortaya çıkmasında ailesel birtakım özelliklerin bireyler tarafından benliğe ait bir parça olarak atfedilmesi, otokontrolde yetersizlik, vicdani gelişimin eksikliği gibi faktörlerin etkili olduğu ifade edilmiştir (Yıldırım, 1998).

Yine başka bir görüşe göre aşırı katı ve disiplinli, aşırı korumacı yahut aşagılamayı içeren ebeveyn tutumlarına maruz kalan, aile kurumu içerisinde olumsuz yaşam olayları tecrübe eden çocuklarda saldırganlık ve saldırganlığa benzer nitelikte problem arz eden davranış kalıplarının gelişebileceğine dikkat çekilmiştir. Saldırganlık üzerinde etkili olan bir diğer durum ise kalıtsal yapı yani genetikdir (Erbaş, Kırcalı İftar ve Tekin İftar, 2011). Ayrıca saldırganlığın ortaya çıkışında bir diğer risk faktörü de sosyoekonomik yetersizliğin yaşandığı; iletişimden yoksun, baskıcı bir aile ortamıdır (Yıldız, 2004). Günümüzde özellikle çocuk ve ergenler arasında kullanımı artan sosyal medya ve kitle iletişim araçlarında konuyla ilgili özendirici içeriklerin bulunması saldırganlık davranışının artışında etkili olabilir (Yılmaz, 2013).

Kalıtım, sosyal normlar, ana-baba tutumları ve kitle iletişim araçları gibi faktörlerin saldırganlık davranışı üzerinde etkili olduğu birçok çalışma ile tescillenmiş olup bu faktörlere ek olarak madde kullanımı ve bağımlılığı da saldırganlık davranışını ve saldırgan eğilimleri doğurabilir. Örneğin alkol kullanımı

durumunda meydana gelen ani duygu durum değişiklikleri ve engellenmişlik hissinin etkisi, kullanılan miktarla doğru orantılı olarak bilinç durumunun azalması gibi faktörler saldırganlık üzerinde etkili olmaktadır. Vücuda alınması zararlı olan bir diğer etken madde ise uyuşturuculardır. Uyuşturucular kullanan bireyin beyninde yer alan merkezleri etkileyerek bu merkezlerin çalışma hızını düşürür. Buna bağlı olarak kişide açığa çıkan kontrolsüz enerji neticesinde şiddet ve saldırganlık davranışları görülebilir (Bayram, 2012).

Farklı bir pencereden bakıldığında bazı durumlarda çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı kabul edici, sevgi temelli olumlu bir iklime sahip olsa da çocuk okul ortamında akranlarını gözlemleyerek ve onları model alarak da saldırgan davranışlar gösterebilir. Sosyal öğrenme yoluyla akranlarının saldırgan tutumlar göstererek istedikleri herhangi bir şeyi edinebildiklerini gözlemleyen çocuk aynı yolu kullanarak isteklerini elde etmeye çalışabilir ve çevresine zarar verici, yıkıcı eylemlerde bulunabilir (Aral, Ayhan, Türkmenler ve Akbıyık, 2004). Saldırganlığın kaynağını saptamak ve nedenlerini incelemek için birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmalardan elde edilen genel kanı ise sebebin yalnızca kalıtım yahut yalnızca çevre olmadığı, davranışın iki faktörün etkileşimi ile şekillendiğidir.

2.5.3. Saldırganlık Türleri

Buss (1961) saldırganlık türlerini birbirinden farklı özellikleri bağlamında üç kategori altında ele almıştır. Bunlar;

- a. Fiziksel ya da sözlü saldırganlık**
- b. Etkin ya da pasif saldırganlık**
- c. Doğrudan ya da dolaylı saldırganlık**

İlk boyut olan fiziksel ya da sözlü saldırganlıkta, karşısındaki bireye vurmak, onu itip çekiştirmek, üzerinde baskı kurmak ve ısırarak gibi birtakım davranışların fiziksel saldırganlık olarak, karşısındaki bireyi ruhsal ve psikolojik açıdan zedeleme

maksadıyla söylenmiş her türlü söz ise sözel saldırganlık olarak tanımlanır. İkinci boyutta etkin ya da pasif saldırganlık kavramları karşımıza çıkar. Etkin saldırganlık bir hedefe yönelik olan ve karşıdaki bireyi incitme amacı taşıyan davranışları kapsar. Pasif saldırganlık boyutunda ise karşıdaki bireyin hedefine erişimini engelleme maksadı taşıyan davranış kalıpları saldırganlık olarak tanımlanır. Son ve üçüncü boyut olan direkt ya da dolaylı saldırganlıkta ise karşıdaki bireyin sinirlenmesine neden olabilecek her tür uyarıcı bizzat ve direkt şekilde o kişiye sunulurken dolaylı saldırganlık karşıdaki bireye daha komplike şekillerde zarar verme maksadını içeren davranış örüntülerini kapsar (aktaran Donat Bacıoğlu ve Özdemir, 2012).

Freedman, Sears ve Carlsmith (2003), saldırganlığı düşmanca, özgeci ve izin verilmiş saldırganlık kavramları ile üç başlık altına ele almışlardır. Düşmanca (hostile) saldırganlık sosyal grup içerisinde kabul ve onay görmeyen saldırganlık biçimidir. Silahlı saldırı, soygun, yaralama, darp ve cinayet gibi bireyleri zedeleyen, herhangi bir tahrik yahut kışkırtma unsuruna bağlı olmaksızın ortaya çıkan saldırganlık türüdür ve aynı zamanda suç teşkil eder. Özgeci (prososyal) saldırganlık toplum normlarınca kabul gören ve kabul edilebilir amaçlar barındıran saldırganlık türüdür. Birçok saldırgan davranış toplum normları sebebiyle olduğundan özgeci olarak değerlendirilir. Örneğin hukuk kuralları ve yasaya paralel olan her davranış, muharebe esnasında komutanın emirlerini uygulamak veya ebeveynin çocuk üzerinde kurduğu disiplin toplumda kabul edilir ve hatta elzem olarak nitelendirilir. Sınıflandırmanın son boyutu ise özgeci saldırganlık ile düşmanca saldırganlık arasında bulunan izin verilmiş saldırganlıktır. Bu saldırganlık türünde saldırgan davranış sosyal normlarca gerekli görülmemektedir ancak bu davranış toplumsal kuralların sınırlarının dışına da çıkmaz. Örneğin tecavüz tehdidiyle karşı karşıya kalan bir kadının duruma engel olmak için saldırgan davranışta bulunması toplumca izin verilen kurallara dâhildir.

Collins (2016), bir başka kategorilendirmeye göre ise saldırganlık davranışının tepkisel (reaktif) ve amaçsal (proaktif) olarak ikiye ayrıldığını aktarmıştır. Tepkisel saldırganlık, bir eylem karşısında sergilenen ani tepkiyi, öfkeyi ve düşmanlığı

kapsayan saldırganlıktır. Öfke yahut düşmanlık içermeyen, belli bir amaca erişmeyi hedefleyerek sergilenen saldırganlık ise amaçsal saldırganlığı oluşturur.

Ülkemizde de tıpkı yurt dışı alan yazında olduğu gibi saldırganlık kavramı sıkça üzerinde çalışılmış bir olgu olup saldırganlıkla ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Örneğin Hasta ve Güler (2013), saldırganlığı “yıkıcı”, “edilgen” ve “atılgen” saldırganlık olmak üzere üç başlıkta ele almışlardır. Yıkıcı saldırganlık bireylerin herhangi bir engellemeyle karşılaştıklarında düşmanlık içeren, zedeleyici ve yıkıcı davranış örüntüleri geliştirdiği saldırganlık türüdür. Edilgen saldırganlık ise kaçınma barındırır. Bireyler çevreye daha iyi görünebilmek adına aktif bir saldırganlık göstermezler. Atılgenlik özünde saldırganlık boyutları içerisinde ele alınmasa da zaman zaman saldırganlık boyutlarıyla birlikte görülebilir. Saldırganlıkta karşıdaki bireyin sınırlarını ihlal etme, onu zedeleme ve zarar verme durumları hâkimken atılgenlik daha çok hayır diyebilmeyi içeren, karşıdaki bireye saygıyı da barındıran bir olgudur. Demirtaş Madran ise 2012 yılında Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği’ni Türkçe’ye uyarlanmış formunun geçerlik-güvenirlik çalışması içinde saldırganlığı düşmanlık, öfke, fiziksel saldırganlık ve sözel saldırganlık olmak üzere dört alt boyutta incelemiştir (Demirtaş Madran, 2012).

2.5.4. Saldırganlığı Açıklayan Kuramlar

Saldırganlık kavramı birçok farklı kuramsal yaklaşım içerisinde kendine yer edinmiştir. Her kuram kendi kuramsal çerçevesine uygun olacak şekilde saldırganlık davranışını ve bu davranışın kaynağını açıklamaya çalışmıştır.

2.5.4.1. Biyolojik Kuram

Biyolojik yaklaşım, saldırganlığın içgüdüsel bir davranış olduğunu ve doğuştan geldiğini iddia eder. Lorenz, suçlarda, savaş esnasında, her türlü zedeleyici, yıkıcı ve eziyet edici hallerde insanlarda görülen bu saldırganlığın genetik temellerinin olduğunu ifade etmiştir. Saldırganlığın özü, olabilecek en uygun zaman ve şekilde açığa çıkmayı bekleyen, boşaltım yolları arayan ve doğuştan gelen, genetik kodlarla şekillendirilmiş bir içgüdüden ibarettir (aktaran Fromm, 1993).

Saldırganlık davranışını biyolojik kuram çerçevesinde açıklamaya çalışan kuramcılar saldırganlık davranışının ortaya çıkışının, sebepleri ve sonuçlarının kalıtım, beynin bu konuya ilişkin bölgeleri ve hormonal sistem gibi fizyolojik faktörlerle ilişkili olabileceği savını ortaya atmışlardır. Bu görüşe ilişkin yürütülen çalışmalarda ise beynin duygu yönetim merkezi olan amigdalanın ve yine beynin ön kısmında bulunan ve bazı duyguların işlev yönetimini sağlayan hipotalamus adı verilen bölgenin insan saldırganlığı üzerinde etkili olduğu sonucuyla karşılaşmıştır (Uğur, 1994; R. L. Atkinson, R. C. Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 2002; Efilti, 2006). Ayrıca bazı araştırmalar mutluluk hormonu olarak bilinen serotonin hormonunun az salgılanması ile saldırganlık davranışı arasında pozitif yönde bir korelasyon olduğu görüşü üzerinde durmaktadır. Özetle biyolojik kuramcılar insan saldırganlığını ve saldırgan davranışların nedenlerini tamamıyla kalıtım, hormonlar, beyin yapıları gibi biyolojik etkenlere bağlamış, bununla birlikte hiçbir dışsal faktörün saldırganlık üzerinde etkili olmadığını iddia etmişlerdir.

2.5.4.2. Psikanalitik Kuram

Temelleri Sigmund Freud tarafından atılan psikanalitik kuram saldırganlığın da tıpkı cinsellik gibi bir dürtü olduğu görüşüne dayanır. Cinsellik gibi saldırganlık da vazgeçilmezdir. Bastırılmış ve açığa çıkarak doyum arayan fazla enerji saldırganlığı doğurur. Bireyler bu enerjiyi bazen kendilerine bazen de kendilerinden başka bireylere yönlendirebilirler. İşte saldırganlığın boyutlarındaki ayrım da tam bu noktada ortaya çıkar. Saldırganlık, bu ruhsal enerjinin bir dışa vurumu olup her insanın yaratılışında mevcuttur. Freud, erken yıllardaki çalışmalarında saldırganlık ve cinsellik dürtülerini birbirleriyle eşleştirmiş, sonraki süreçlerde ise saldırganlığı cinsellikten ayrı bir dürtü olarak ele almıştır. Her ikisinin de doğuştan geldiğini savunduğu birbirine zıt iki içgüdü olan, hayatın başlangıcına sebep olan cinsellik ile sonlandırmayı içeren saldırganlığı ve bu dürtülerin insandaki mevcudiyetini ele almıştır (Silah, 2005).

Anna Freud da izinden gittiği ve kuramına katkıda bulunduğu babasına benzer görüşler ortaya atmış, ölüm ve yaşam içgüdülerinin birbiriyle sürekli çatışma halinde

olduğunu, ölüm içgüdüsünün saldırganlığı da içerisinde barındırdığını ifade etmiştir. Saldırganlık insan bedeninde doğuştan var olan ve durmaksızın üretilmeye devam eden bir enerjidir. Bu enerjinin boşaltılma gereksinimi vardır (Freud, 2015).

2.5.4.3. Etiyolojik Kuram

Etiyolojik kuramı savunan kuramcılara göre saldırganlık kaynağı içeride olan bir dürtü ve bu dürtüye bağlı eylem kalıplarıdır (Efilti, 2006). Etiyolojik kuram bağlamında saldırganlık davranışı ile ilgili ilk çalışmalar Lorenz ve Eibl-Eibesfeldt tarafından yapılmıştır. Saldırganlık, her bireyin içinde patlamaya hazır şekilde bekleyen bir enerjidir ve o enerji hiçbir dışsal etkene bağlı olmaksızın her halükarda açığa çıkar. Saldırgan davranışta hedef konumunda olan kişi davranışın gerçek değil görünüşteki nedenidir. Saldırganlık insanın doğasında ve özünde var olan bir davranış örüntüsü olduğundan ortaya çıkması da herhangi bir dışsal etkene bağlı değildir. Saldırganlık içeren davranışlar açığa vurulabilecekleri bir boşluk bulana kadar birikir ve ansızın açığa çıkarlar. Saldırganlık üzerinde etkili olan bir diğer etmen ise “türcülük” olgusudur. Güçlü türler yalnızca kendisinden başka türler üzerinde saldırganlıkta bulunarak varlıklarını sürdürebilir. Aynı tür içerisinde var olabilme durumu da saldırganlıkla ilişkilidir. Saldırganlık içerikli davranışlar açığa çıkabilecekleri bir boşluk bulamamaları durumunda psikopatolojiye yol açarlar (Lorenz, 1966). Toplumsal normlar, hukuk kuralları ve cezalar ise saldırgan davranışın sönmesine sebep olur (Arıcak, 1995).

2.5.4.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Kuram Yale Grubu olarak da bilinen Dollard ve diğerleri tarafından 1939 yılında literatüre kazandırılmıştır. Kuramda bahsi geçen engellenme kavramıyla kastedilen, bireyin amacına yahut hedefine ulaşımının duraklatılması, durdurulmasıdır. Engellenme durumu ile saldırgan davranışların sergilenme sıklığı birbiriyle doğru orantılıdır (Gökçiçek, 2015).

Bu kurama göre, çevre kaynaklı bazı faktörler bireyler üzerinde engellemeler yaratır ve bu engellemeler neticesinde de saldırganlık davranışı tepkisel şekilde

ortaya çıkar. Bireyler varmak istedikleri hedefe giden yolda herhangi bir engellenme durumu ile karşılaştıklarında saldırganlık gösterirler (Oda, 2014). Saldırganlık, engellenmeye verilen tepkidir. Tepki göstermeye ilişkin eğilim ise doğuştan gelebileceği gibi yaşamın sonraki dönemlerinde de kazanılabilir. Bu kuram, psikanalitik kuram ve Freud'un görüşlerinden izler taşır. Kurama göre her engellenme muhakkak saldırgan bir davranışı doğurur. Uyarıcı olarak organizmayı tetikleyen engellenme, saldırganlık davranışı için hazırlayıcı konumdadır (Balcıoğlu, 2000). Çalışmalar ve literatüre göre reaktif saldırganlığın kaynağı engellenme-saldırganlık kuramıdır. Dışsal ya da içsel herhangi bir faktör, bireyin amaç davranışını engellediği takdirde bireyde düşmanlık barındıran, öfke ve intikam gibi duyguların eşlik ettiği saldırganlık davranışı ortaya çıkar (Polman, Castro, Koops, Van Boxtel ve Merk, 2007).

2.5.4.5. Boşalma Kuramı

Bu kuramın temel savı bireylerin saldırganlık içeren duygularının boşalımı sağlandığında saldırganlık davranışının görülme sıklığının da azaldığı görüşüdür. Kuram temelde bir ihtiyacın elde edilmesi ya da giderilmesi neticesinde etkisinin azalması durumuna benzetilebilir. Nasıl ki yemek yedikten sonra yemek yemeye yönelik gereksinimimiz azalıyor ise benzer şekilde bireylerin saldırganlık içeren davranışlarında boşalma durumu yaşandığında bu davranışlar daha az görülmeye başlar (Esentürk, 2015).

2.5.4.6. Sosyal Öğrenme Kuramı

Saldırganlık boyutunu inceleyen Sosyal Öğrenme Kuramının temelleri Albert Bandura tarafından atılmıştır. Bandura, saldırganlığın ve saldırgan davranışların doğuştan getirilmediğini ve içgüdüye dayalı olmadığını iddia eder. Ona göre bireyler bu özelliği edimsel koşullanma ve gözlemlenebilir süreçler aracılığıyla öğrenirler. Dolayısıyla saldırganlık, oluşumunda dışsal faktörler ile bilişsel dayalı içsel süreçlerin bir arada etkili olduğu bir davranıştır (Kırkbir, 2014).

Bandura, hiçbir bebeğin saldırganlık içgüdüğü ile doğmadığını, saldırganlığın sosyalleşme ve sosyal süreçlerle sonradan öğrenildiğini ifade eder. Bir davranış neticesinde çocuğu cezalandırmak yahut doğrudan pekiştirme vermek saldırganlığın öğrenilmesi üzerinde temel etki sistemidir. Hiçbir birey, temel refleksler dışında doğuştan gelen hiçbir davranış örüntüsüne sahip olmadığından tüm davranışlar sonradan gözlemlenerek öğrenilmek durumundadır (Kutlu, 2014).

Kuramın temel savı, öfke ve saldırganlık içeren davranışlar ile bu davranış örüntülerinin dışa vurumu taklit etme, model alma, pekiştirme ve özdeşleşme gibi faktörler aracılığıyla öğrenilir. Bu sebeptir ki saldırganlığın öğrenilmesi ve saldırgan davranış kalıplarında bireylerin model aldığı başkaları yadsınamaz bir öneme sahiptir. Eğer ki bireylerin kendilerine model olarak seçtikleri bireyler öfkelerini yahut saldırgan eğilimlerini uygun şekilde açığa vurabilen ya da bu duygularını denetim altında tutabilen kişiler ise bu bireyler de model aldıkları bireylere benzer şekilde saldırgan eğilimlerini ve öfke duygularını yıkıcı olmayan şekilde dışa vurabilir yahut bu duyguları etkin şekilde denetleyebilir. Kurama göre çocukluk döneminde öğrenilen saldırganlık, yaşamın ilerleyen süreçlerinde kalıcı bir davranış örüntüsü şekline bürünür. Kuram, saldırganlığın sonradan öğrenilen davranışlar grubu içerisinde bulunduğu görüşüne sahip olduğundan saldırganlık ve öfke duygularını çalışan birçok program için temel dayanak kuramlardan biri haline gelmiştir (Gültekin, 2008).

2.5.5. Ergenlik Dönemi ve Ergen Bireylerde Saldırganlık Davranışı

Ergenlik döneminde bireylerde birçok değişim meydana gelir. Somut düşünme, yerini soyut muhakemeye bırakır. Ergen için özerklik önem kazanmaya başlar. Ergen bireyler sürekli bir sorgulama halindedirler ve başka bireylerin sözleri ve bunların altında yatan nedenler hakkında daha fazla düşünürler. Kendine ait bir kimlik geliştirme çabasının olduğu bu dönemde madde kullanımı, zararlı alışkanlıklar, suça sürüklenme ve şiddet gibi istenmeyen davranışlar görülme olasılığı artar (Yalçın, 2015).

Ergenlik öfke duygusunun yoğun olarak görüldüğü bir dönemdir ve ergen bireyler farklı sebeplerden ötürü sıkça öfke patlamaları yaşarlar. Örneğin bu dönemde bir yere gitmek konusunda bir engel ya da kısıtlamayla karşılaşmaları, sosyal çevreleri içerisindeki konumlarına ya da kendilik değerlerine yöneltmiş bir saldırıyla karşı karşıya kalmaları gibi durumlar ergen bireylerde öfkenin açığa çıkmasına neden olabilir. Ergen birey, dönemin getirmiş olduğu bir özellik olarak hali hazırda hassas ve duyarlıdır. Bu durumun üzerine küçümseme, alay, eleştiri gibi olumsuz gördükleri durumlarla karşılaşmak onlar için sosyal konumları ve benliklerine yapılmış bir saldırıdır ve tehdit içerir. Bu durum öfke ile sonuçlanır (Aydinoğlu Avcı, 2009).

Öfke duygusu her bireyde görülebilecek, doğal bir duygu olduğu gibi ergen bireylerin de zaman zaman öfkelenmesi son derece doğaldır. Erinlik ve ergenlik dönemlerinde öfkede artış görülebilir. Öfke doğal bir duygu olsa da açığa vurulma şekli ve öfkenin ifadesinde kullanılan davranış örüntüleri durumun normal-anormalliği üzerinde etkili olur. Ergenlik döneminde birçok birey öfke ifade biçimi olarak bedensel, sözlü yahut ilişkisel saldırganlığa başvurabilir. Yine bu dönemde meydana gelen bedensel ve ruhsal değişimlere adapte olamama ve buna bağlı gelişen çaresizlik duygusu ergen bireylerde saldırganlığın ortaya çıkmasına neden olabilir. Engellenmişlik duygusu ve hayal kırıklığı da saldırgan davranışlara sebep olabilecek diğer istenmeyen faktörlerdir. Ergen birey belli bir hedefe ulaşmayı amaçlayarak çıktığı yolda kasıtlı şekilde engellendiğinde öfke duygusu açığa çıkar ve bu öfkenin etkisiyle saldırgan davranışlar gözlemlenebilir (Nair, 2014).

Ergen bireylerde saldırgan davranışların görülmesinde ebeveynleriyle kurduğu ilişki ve etkileşimin doğrudan ve dolaylı şekilde etkisi vardır. Bu süreçte ergen ebeveynlerinden bağımsız bir kişilik oluşturmak istemekte ve özerklik arayışı içerisine girmektedir. Diğer yandan ergen bireyin bu özerklik arayışı ebeveynlerde otoritenin kaybedilmesi yönünde bir endişe uyandırır ve bu da ebeveynleri ergen üzerindeki denetimlerini artırmaya iter. Sonuç olarak artan denetim ergen bireyde

engellenmişlik duygusu yaratır ve onu rahatsız eder. Tepkisini ise saldırgan davranışlarla gösterebilir (Nair, 2014).

Ergen bireyin ailede saldırgan davranışı gözlemlemesi yahut bu davranışa maruz kalması da saldırganlık davranışı üzerinde etkili olmaktadır (Karataş Terzi, 2009). Aile faktörü, ergenlerde saldırgan davranışların görülmesinde etki sahibidir ve aile yaşantısına ait birçok özellik ergen çocuklara yansıtılır. Bu aktarım üzerinde çokça önemli olan durum ise ailenin sahip olduğu sosyo-ekonomik faktörlerdir. Cengiz (2008) tarafından yapılan bir araştırmada yaşları 12 ila 14 arasında değişen ergen bireylerin ailelerinden şiddet görme nedenlerinin araştırılmasına yönelik yapılan araştırmada örneklem olarak 370 ergen öğrenci seçilmiş ve araştırmanın sonucu bu ergenlerin %25 kadarının şiddete maruz kaldığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca yine araştırmaya göre düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip ebeveynlerin çocuklarına şiddet uygulama oranı daha yüksektir. Bu araştırmanın değindiği bir diğer nokta ise çocukların maruz bırakıldığı şiddet türüne göre (bedensel, sözlü, duygusal...) şiddet olgusunun her ergende birbirinden farklı izler bıraktığıdır. Ayrıca şiddet göre gören ergenlerin akademik benlik algılarının olumsuz yönde şekillendiği ifade edilmektedir.

Ergen bireylerde görülen saldırganlık davranışında aile faktörüne ek olarak arkadaşlık ilişkileri de etki sahibidir. Bazı ergen bireyler olumlu bir iklimin hâkim olduğu bir ailede yetişiyor olsalar bile olumsuz akran grubunu model alma yoluyla saldırganlığı öğrenip saldırgan davranışlar sergileyebilirler. Bu dönemde akran kabulü ve desteği ergen için son derece önemli olduğundan ergen birey grup içinde kabul görmek, desteklenmek ve grup lideri olabilmek için saldırganlığa başvurabilir (Yılmaz, 2008).

Özet olarak ergenlik dönemi kendine özgü bir kimlik arayışı, özerkleşme isteği, duygusal ve ruhsal problemler, vücutta meydana gelen değişimler gibi birçok faktörü barındıran ve risk içeren bir dönemdir. Bu dönemde aile ile ilişkiler yeniden

yapılandırılır, akrana yönelim artar. Ergenlik dönemi, bu denli fırtınalı bir dönem oluşu sebebiyle ergeni saldırganlığa yöneltebilecek birçok risk etmeni barındırır.

2.5.6. Saldırganlık ve Bağlanma İlişkisini Ele Alan Çalışmalar

2.5.6.1. Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar

Ooi ve çalışma arkadaşları, erken ergen bireylerde saldırganlık ile ana-babaya bağlanma arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın örneklemini yaşları 8 ila 12 arasında değişen 91 erken ergen birey oluşturmuştur. Araştırmadan elde edilen veriler erken ergen bireylerde ana-babaya bağlanma düzeyi arttıkça saldırgan davranışların azaldığını göstermiştir. Başka bir deyişle ana-babaya bağlanma ile saldırganlık arasında ters yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (Ooi, Ang, Fung, Wong ve Cai, 2006).

Rubin ve diğerleri, erken ergenlikteki bireylerin ana-babaya bağlanma kaliteleri üzerine çalışmış ve bu faktörün bireylerin psikolojik işlevleri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmada örneklem olarak beşinci sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 295 öğrenci seçilmiştir. Araştırmaya göre ana-babaya bağlanma kalitesi ve akran desteği yüksek olan bireylerin benlik algılarının ve sosyal yeterliliklerinin yüksek olduğu, bunun yanında içselleştirilmiş yahut dışsallaştırılmış problemleri daha az yaşadıkları sonucu ortaya çıkmıştır (Rubin vd., 2004).

Marcus ve Bretzer (1996), erken ergenlik döneminde bulunan bireylerde bağlanma örüntüleri ile anti sosyal davranış kalıpları arasındaki ilişkiyi incelemişler ve örneklem olarak 163 ergen ile çalışmışlardır. Araştırma sonuçları ebeveyne bağlanma ile anti sosyal davranış kalıpları arasında orta düzeyde bir ilişkinin varlığını göstermiştir. Baba figürüne bağlanma örüntüsü hem kız hem de erkek ergen bireylerde görülebilecek anti sosyal davranışlar için en güçlü yordayıcı faktördür. Erkek ergen bireylerde akranlara bağlanma hem anti sosyal davranış kalıpları hem ebeveyne bağlanma ile ilişkili iken kız ergen bireylerde akrana bağlanma hem ebeveyne bağlanma hem anti sosyal davranış kalıpları ile ilişkisiz bulunmuştur.

Ayrıca ebeveyne bağlanma ile saldırganlık değişkenleri arasında da negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.

Cummings, Lopez ve Rice (2009), üniversite öğrenimi devam eden bireylerde ana-babaya güvenli yahut güvensiz bağlanma ile kişisel bağlanma örüntülerinin kendinden başka bireylere yönelik saldırganlık ve hassasiyet değişkenleri üzerindeki etkisini inceledikleri bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmada üniversiteli 217 birey örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen veriler ışığında ana-babaya güvensiz bağlanmış olan bireylerin kendinden başka bireylere yönelik saldırganlıkları ile hassasiyetlerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Laible, Carlo ve Raffaelli (2000), ebeveyn ve akrana bağlanma ile ergenin uyum sağlama kapasitesi arasındaki ilişkiyi incelemek için bir araştırma yürütmüşlerdir. Örneklem olarak ise ortaokul ve lise düzeyinde öğrenim görmekte olan 89 ergen birey seçilmiştir. Katılımcılardan ebeveynleri ve akranlarına yönelik algılamış oldukları iletişim, güven ve yabancılaşma gibi durumları ifade etmeleri istenmiştir. Toplanan bilgiler ışığında yürütülen araştırma sonuçlarına göre ebeveyn ve akranlarına güvenli bağlanmış ve bu kişilerle iletişimlerini olumlu olarak tanımlayan ergenlerin depresif duygu durum ve saldırganlık düzeylerinin düşük, sempati ve yaşama adaptasyon düzeylerinin ise yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveyn ve akrana güvensiz bağlanma örüntüsü geliştirmiş olan ergenlerin ise saldırganlık ve depresif duygu durum düzeyleri oldukça yüksek çıkmıştır.

Cooper, Shaver ve Collins (1998), psikopatoloji, riskli yahut problemlili davranış örüntülerinde bağlanma stili değişkenlerini inceledikleri bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışma için yaşları 13 ila 19 arasında değişen 1989 ergen birey örneklem olarak seçilmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler ışığında güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip olan ergen bireylerin saldırganlık ve öfke düzeylerinin yüksek olduğu, ayrıca kuralları yok sayma ve kurallara uymama eğilimleri de yüksektir.

Christine Swartz tarafından yürütülmüş olan doktora tez çalışmasında ebeveyn ve öğretmene bağlanma ile saldırganlık arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada örneklem olarak 39 özel eğitim öğrencisi seçilmiştir. Elde edilen sonuçlar ise saldırganlık davranışı ile bağlanma problemleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Araştırmaya göre güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip olan özel eğitim öğrencileri öfkelerini kontrol etme noktasında güçlük çekmekte ve saldırgan davranışlarda bulunabilmektedir (Swartz, 2010).

2.5.6.2. Ülkemizde Yapılmış Çalışmalar

Sait Kahraman, “Ergenlerde Bağlanma Stillerinin Saldırganlık ve Depresyon Düzeyleri İle İlişkisi” isimli çalışmasını örneklem olarak belirlediği 51 erkek 68 kız olmak üzere 119 ergenle başlayarak, çalışmanın ilerleyen evrelerinde ise toplamda 115 ergen birey ile yürütmüştür. Araştırma verilerine göre saldırganlık ile bağlanma stilleri arasında ve saldırganlık ile depresyon düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak bağlanma stilleri ile depresyon düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu saptanmıştır. Korkulu bağlanma stili ve depresyon düzeyi arasında pozitif yönlü korelasyon saptanmıştır (Kahraman, 2015).

Bilge Kaplan ve Eda Şeyda Aksel 2010 yılında Burdur’da gerçekleştirmiş oldukları çalışmada ergenlerde bağlanma ve saldırganlık davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma için örneklem, yaşları 13 ve 19 arasında değişen ergenlerden tesadüfi yöntem ile seçilmiştir. 1424 kişiden oluşan örneklemde 709 kız ve 715 erkek ergen bireyden veri toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre güvensiz bağlanma örüntüsü geliştirmiş ergenlerin saldırganlık puanları yüksektir (Kaplan ve Aksel, 2013).

Fetanet Dede, “Lise öğrencilerinin çatışma çözme yaklaşımlarının bağlanma stilleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmasında 9-10-11-12. sınıfa devam eden lise toplam 617 kız ve erkek öğrenciyi örneklem olarak belirlemiştir. Çalışma sonucunda güvensiz bağlanma örüntüsü geliştirmiş olan ergenlerin çatışma çözümünde yapıcı olmayan yollara başvurdıkları

sonucu ortaya çıkmıştır. Bu öğrenciler kurban, zorba kişi yahut zorba-kurban olabilirler (Dede, 2015).

Nuran Çakır, “Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi” isimli yüksek lisans tez çalışmasında 395 lise öğrencisini örneklem olarak belirlemiştir. Çalışma için “Akran zorbalığı anketi” ve “İlişki ölçekleri anketi” isimli ölçekler kullanılmış olup araştırmadan çıkan sonuçlar bağlanma stilleri ile akran zorbalığında kurban olma değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki saptanamadığını göstermektedir. Ancak zorbalığa uğramayan öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyleri, akran zorbalığına maruz kalan öğrencilere kıyasla yüksek olarak belirlenmiştir (Çakır, 2017).

Nihan Balşık Kaya, yüksek lisans tez çalışması için ergen-ebeveyn bağlanma stilleri, empati seviyeleri ve saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiş, bu kapsamda yaşları 13 ila 18 arasında değişen 253 ergen bireyden oluşan bir örneklem belirlemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre ergen-ebeveyn bağlanma stilleri, empati seviyeleri ve saldırganlık arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Araştırmaya göre annelerine güvenen ve bağlanan ergenler babalarına da güvenmekte ve babalarıyla olumlu iletişim kalıpları geliştirmektedirler. Ayrıca anneye bağlanan ve etkili bir iletişime sahip olan ergen bireylerin empati düzeyleri de yüksektir. Fiziksel saldırganlığın artışına bağlı olarak ergen bireyler ebeveynlerine yabancılaşır ve empati düzeyleri düşüktür (Balşık Kaya, 2019).

Hilal Çelik tarafından yürütülen yüksek lisans tez çalışmasında üniversite 1. Sınıf öğrencilerin saldırganlıkları, bağlanma stilleri ve kişiler arası ilişki şemaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 271 kız, 216 erkekten oluşan bir örneklem belirlemiştir. Araştırmadan elde edilen verilere göre güvensiz bağlanma örüntüleri (korkulu, kayıtsız ve saplantılı) ile fiziksel saldırganlık arasında doğrusal yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Sözel saldırganlık ile de korkulu ve kayıtsız bağlanma örüntüleri arasında doğrusal bir ilişki saptanmıştır. Güvenli bağlanma ve

saplantılı bağlanma ile herhangi bir ilişki belirlenememiştir. Güvenli bağlanma stili hem fiziksel hem sözlü saldırganlık türü ile ilişkisiz bulunmuştur (Çelik, 2006).

Ayşegül Aracı ise yüksek lisans tez çalışmasında erken ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveyne ve akrana bağlanması ile saldırganlıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 7 ve 8. sınıf düzeyinde öğrenim görmekte olan 228 erkek, 241 kız olmak üzere toplam 469 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma verilerinden elde edilen sonuç erken ergenlik dönemindeki bireylerin ebeveyn ve akrana bağlanmaları ile saldırganlık seviyeleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Erkek ergen bireylerin saldırganlık seviyeleri kız ergenlerden yüksek olduğu, bunun yanında ebeveyn eğitim düzeyi arttıkça ergen saldırganlık seviyesinin düştüğü belirlenmiştir. Yaş ve sınıf düzeyine göre ise ergenlerin saldırganlık seviyeleri değişmemektedir (Aracı, 2012).

Bayraktar, Sayıl ve Kumru, lise ve üniversitelerde öğrenimine devam eden öğrencilerde ebeveyne ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyumun bireylerin benlik saygılarına etkisini incelemiştir. Araştırma özünde Laible, Carlo ve Roesch tarafından 2004 yılında geliştirilmiş ve Amerika’da ergen bireyler üzerinde araştırılmış olan modelin Türkiye örnekleminde incelenmesini içerir. Araştırmanın örneklemini 204 lise düzeyinde ve 234 üniversite düzeyinde öğrenim gören olmak üzere toplam 434 ergen birey oluşturmaktadır. Çalışma sonuçları her iki cinsiyetteki bireyler için de saldırganlığın benlik saygısı üzerinde olumsuz etkili olduğunu göstermektedir. Lise öğrenimine devam eden kız ergen bireyler hariç erkek ergen bireyler içle üniversite öğrenimine devam eden ergenlerde ebeveyn ve akrana bağlanma olgusu ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Hipotezleri doğrular şekilde empati, ergen bireylerin saldırganlıkları ile negatif, pozitif sosyal davranışları ile ise pozitif yönde ilişkilidir. Yalnızca lise öğrenimine devam eden kız ergen bireyler için empati ile ebeveyne bağlanma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009).

Vezir Aktaş ve Glden Berkem Güvenç “Kız ve Erkek Ergenlerde Saldırgan ve Olumlu Sosyal Davranışlar ile Yaş, İlişkisel Bağlam ve Kişiler - Arası Duyarlılık Arasındaki İlişkiler” isimli çalışmayı erken ve orta ergenlikteki, yaşları 11 ila 16 arasında değişiklik gösteren 134 kız ve 162 erkek ergen birey ile yürütmüşlerdir. Araştırma sonuçlarına göre ebeveyne bağlanma ile saldırganlığın her türü -özellikle düşmanlık boyutu- arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki mevcuttur (Aktaş ve Güvenç, 2006).

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı, alt amaçlar, seçilmiş olan evren ve örneklem, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin bilgiler ile bulgular, tartışma, sonuç ve öneriler kısmı yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stillerini bazı değişkenler açısından incelemek olarak belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stillerini bazı değişkenler açısından ele almak için yapılacaktır. Araştırmanın temel amacı, dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stillerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi ve tam aileye sahip ergen bireylere göre farklılık gösterip göstermediğinin araştırılması ve alan yazına bu konuda katkı sunulmasıdır. Bu kapsamda dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stilleri bazı değişkenler açısından ele alınacak ve tam aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stillerine göre anlamlı düzeyde bir fark gösterip göstermediği incelenecektir.

Araştırmanın Alt Amaçları

1. Saldırganlık eğilimleri açısından;

1.1. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile tam aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı düzeyde bir fark var mıdır?

1.2. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri katılımcıların anne eğitim durumlarına göre farklılık göstermekte midir?

1.4. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri katılımcıların baba eğitim durumlarına göre farklılık göstermekte midir?

2. Bağlanma stilleri açısından;

2.1. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile tam aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde bir fark var mıdır?

2.2. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılık göstermekte midir?

2.3. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri katılımcıların anne eğitim durumlarına göre farklılık göstermekte midir?

2.4. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri katılımcıların baba eğitim durumlarına göre farklılık göstermekte midir?

3.3. Araştırmanın Sayıtları

1. Örneklemi oluşturan katılımcıların kullanılan ölçeklerin tüm sorularına samimiyet ile kendilerini temsil edecek şekilde cevap verdikleri varsayılmaktadır.

2. Araştırma sürecinde kullanılacak ölçeklerin standardizasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş olduğundan ölçülmek istenen amaca yönelik doğru, güvenilir ve objektif veri sağladığı varsayılmaktadır.

3. Araştırmanın örnekleminin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın kapsamı; Osmaniye ili Düziçi ilçesinde ortaöğretime devam eden 300 öğrenciyle sınırlıdır.
2. Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler, ölçmeyi iddia ettikleri değişkenleri ölçmek ve bu değişkenlerle ilgili veri sağlamakla sınırlıdır.
3. “Dezavantajlı aile” kavramı iş ve ekonomik nedenlerle babanın aileden ayrı, şehir dışında yaşadığı; ayrılma temelli parçalanmanın görüldüğü aile tipini temsil etmekle sınırlıdır.

3.5. Araştırmanın Önemi

Toplumun temel yapı birimi olan aile, her birey için son derece büyük önem arz eder. Bireyin öz yaşamında doyuma ulaşması, sosyalleşmesi ve topluma verimli bir birey olarak yetişebilmesi gibi faktörler üzerinde ailenin yadsınamayacak önemi ve rolü söz konusudur (Gülerce, 1996’dan aktaran Erürker, 2007). Bireyin kişilik gelişimi, sosyal ilişkileri başlatma ve sürdürme şekli, kurduğu ilişkilerde gösterdiği bağlanma örüntüleri gibi birçok faktör sahip olduğu aile tipi ve aile içi ilişkiler örüntülerinden etkilendiği için ailelerin tam ya da çeşitli sebeplerle parçalanmış olması, eğer parçalanma görüldüyse hangi sebeple (boşanma-ölüm-ayrılık) ortaya çıktığı gibi birtakım faktörler önem kazanmaktadır. Bu çalışma dezavantajlı-parçalanmış aile dinamikleri ve bu ailelerin ergen çocuklarının ailelerin mevcut durumundan nasıl ve ne şekilde etkilendiği gibi konularda yazına katkı sağlayacaktır.

3.6. Tanımlar

Bağlanma: Bağlanma kavramı temel anlamda bir bireyin başka bir birey ile zaman, mekân ve koşullardan bağımsız şekilde kurduğu derin içerikli duygusal bağ olarak ifade edilebilir (Ainsworth, 1979).

Saldırganlık: Bandura’ya (1973) göre saldırganlık başkalarıyla ilişkileri zedeleyici etkisi olan her türlü davranıştır (aktaran Kılıçarslan, 2009).

Ayrılma Yoluyla Parçalanma: Hastalık, doğal afet, terör, ekonomik sebepler, ailede geçimsizlik gibi bazı faktörler nedeniyle aile üyelerinden veya ebeveynlerden birinin evden göç etmesi ve kök aileden ayrı yaşamasını içeren parçalanma biçimidir (Şentürk, 2006).

3.7. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada ortaöğretim kurumlarında öğrenimine devam eden dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stilleri bazı değişkenler açısından inceleneceğinden ve bu değişken durumlarına göre saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stilleri arasındaki farklılıklar ele alınacağından bu araştırmanın modeli nicel araştırma yöntemlerinden biri olan “Fark Analizi Yöntemi” olarak belirlenmiştir.

3.8. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini ortaöğretime devam eden ergen bireyler oluşturacaktır. Örneklem olarak ise seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak Osmaniye ili Düziçi ilçesi Düziçi Fen Lisesi, ÇEAŞ Anadolu Lisesi, Düziçi 75. Yıl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Düziçi Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi isimli okullarda öğrenimini sürdüren 300 ortaöğretim öğrencisi ergen birey seçilmiştir.

3.9. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcı öğrenciler için hazırlanmış olan “Kişisel Bilgi Formu”, ikinci bölümde öğrenci velilerine yönelik hazırlanıp sunulmuş olan “Bilgilendirilmiş Onam Formu”, üçüncü bölümde “Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği”, dördüncü bölümde ise “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği” yer almaktadır.

3.9.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, katılımcı öğrencilere yönelik olarak, çalışma konusu ile ilişkili olan yahut olabileceği düşünülen değişkenlerin incelenmesi amacı ile

hazırlanmıştır. Formda öğrencinin öğrenimini devam ettirmekte olduğu okul, sınıf düzeyi, cinsiyet, doğum tarihi, babanın iş sebebiyle bulunduğu şehir (Düziçi ya da ilçe-şehir-ülke dışı), anne ve baba eğitim durumları gibi bilgilere yer verilmiştir. Öğrencilere yöneltilmiş olan sorular araştırma eklerinde mevcuttur.

3.9.2. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Türkçe'ye Uyarlanmış Form

Buss ve Perry (1992) tarafından Buss-Durkee Düşmanlık Envanterinden uyarlanmış olan formun Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması Demirtaş Madran (2012) tarafından yürütülmüştür. Form 29 maddeden oluşur ve beşlik likert formatta bir ölçektir. Formda fiziksel saldırganlık, öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlık olmak üzere dört alt ölçek mevcuttur.

Fiziksel saldırganlık boyutu, kendisinden başka bireylere bedensel zarar vermeyle ilişkili 9 sorudan; öfke boyutu, saldırganlığın duygusal boyutunu saptamayı hedefleyen 7 sorudan; sözel saldırganlık boyutu, kendisinden başka bireyleri sözlü olarak incitmeyi kapsayan 5 sorudan; düşmanlık boyutu ise saldırganlığın bilişsek boyutunu saptamayı hedefleyen 8 sorudan oluşur.

Fiziksel saldırganlık alt ölçeği, 13., 8., 2., 11., 25., 16., 29., 22. ve 5. maddeleri; öfke alt ölçeği, 19., 28., 1., 18., 9., 23. ve 12. maddeleri; sözel saldırganlık alt ölçeği, 27., 6., 21., 14., ve 4. maddeleri; düşmanlık alt ölçeği ise 20., 24., 3., 26., 10., 15., 7., ve 17. maddeleri kapsar. Ölçek formunda 9 ve 16. maddeler ise ters (reverse) şekilde puanlanmalıdır.

Formda fiziksel saldırganlık, öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlık olmak üzere dört boyut mevcuttur. Bu ölçek içerisinde bulunan dokuzuncu ve on altıncı maddelerinin tersten puanlandığı belirlenmiştir. Bu ölçek içerisinde toplam puanın da hesaplanabildiği belirlenmiştir. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği incelendiğinde bu ölçeğin güvenirlik analizinde elde edilmiş olan Cronbach Alpha değerlerinin şu şekilde belirlendiği görülmektedir. Bunlar;

Toplam puan: 0,85

Sözel saldırganlık: 0,48

Fiziksel saldırganlık: 0,78

Öfke: 0,76

Düşmanlık: 0,71

Çalışmada kullanılan form Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin yetişkin formudur. Ancak yapılan literatür taramasında ergen örneklem grupları için de Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin 29 maddelik formunun kullanıldığı araştırmalar olduğu belirlenmiştir. Örneğin Havva Ekşi tarafından 2021 yılında yürütülmüş olan yüksek lisans tez çalışmasında örneklem olarak yaşları 14 ila 17 arasında değişiklik gösteren 320 ergen birey belirlenmiş, bu bireylerin saldırganlıklarını saptamak adına Buss-Perry Saldırganlık Ölçeğinin Demirtaş Madran (2012) tarafından geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılmış olan 29 maddelik formu kullanılmıştır. Bu çalışmada Cronbach Alpha değeri 0,90 olarak belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada Cronbach Alpha değeri alt boyutlar bağlamında incelendiğinde fiziksel saldırganlık boyutu için 0,80, sözel saldırganlık boyutu için 0,79, öfke boyutu için 0,80 ve düşmanlık boyutu için 0,85 olarak saptanmıştır (Ekşi, 2021). Bu bağlamda söz konusu ölçeğin ergenlerin saldırganlık eğilimlerinin belirlenmesi adına yeterli geçerlilik ve güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Ölçeğin bir nüshası çalışma sonundaki eklerde sunulmuştur.

3.9.3. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Erzen (2016) tarafından bağlanma stillerinin belirlenmesine yönelik yürütülen ölçek geliştirme çalışması için yaşları 12 ila 15 arasında değişen 216 erkek, 244 kız toplamda 460 öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Ölçek, üç alt boyuttan oluşur. Bunlar;

- Güvenli Bağlanma

- Kaygılı-Kararsız Bağlanma
- Kaçınan Bağlanma

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri ölçeği incelendiğinde ölçeğin 18 maddeden oluştuğu ve ölçekte beşli likert ölçeği kullanıldığı görülmektedir. Kullanılan likert ölçeği incelendiğinde 1: Kesinlikle Katılmıyorum ve 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklinde derecelendirilmiştir. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri ölçeğinin alt boyutları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir;

- Güvenli bağlanma stili : 5 madde
- Kaçınan bağlanma stili : 7 madde
- Kaygılı-Kararsız bağlanma stili : 6 madde

Ölçek içerisinde ters (reverse) madde bulunmamaktadır. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri ölçeği incelendiğinde ölçek içerisinde iki olumsuz bir olumlu alt boyut bulunmaktadır. Bu nedenle ölçeğin tamamına ilişkin olarak Cronbach Alpha değerinin elde edilmesi mümkün olmamaktadır.

Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları ölçeğin alt boyutları için aşağıdaki şekilde belirlenmiştir. Bunlar;

- Güvenli Bağlanma : 0,69
- Kaçınan Stil : 0,80
- Kaygılı-Kararsız Bağlanma Stili : 0,71

Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri ölçeği ile ilgili olarak geçerlik ve güvenilirlik çalışması içerisinde açıklayıcı faktör analizi yapıldığında ölçekte bulunan on sekiz maddenin üç boyut altında toplandığı belirlenmiştir. Bu ölçek içerisindeki madde korelasyon değerlerinin 0,49 ve 0,75 arasında değiştiği belirlenmiştir (Erzen, 2016).

Ölçeğin bir nüshası çalışma sonundaki eklerde sunulmuştur.

3.10. Veri Toplama Süreci

Dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stillerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yürütülmüş olan bu çalışmada ölçek ve formlar kâğıt formatında hazırlanmış, ölçekleri cevaplamadan önce örneklem grubuna araştırmanın amacı net ve anlaşılır şekilde açıklanmıştır. “Bilgilendirilmiş Onam Formu” kullanılarak örneklem grubun velilerine çocuklarının çalışmaya katılmaları hususundaki gönüllülükleri sorulmuş ve gerekli izinler alındıktan sonra formlar örneklem olarak seçilmiş okullarda öğrencilere uygulanmıştır. Bilgilendirilmiş Onam Formunun bir nüshası çalışma sonundaki eklerde sunulmuştur.

3.11. Verilerin Analizi

Yapmış olduğumuz çalışma içerisine örneklem grubunu oluşturmuş olan öğrencilerden ölçekleri eksik ya da hatalı olarak yanıtlamış olan ya da hiç yanıtlamayan öğrencilerin verilerinin geçersiz sayılarak çıkarıldığı belirlenmiştir. Bunun sonucunda da 300 ergen bireye ait veriler değerlendirmeye alınarak yorumlanmıştır. Burada elde edilmiş olan veriler üzerinde istatistiksel analiz gerçekleştirilmiştir.

Burada bulguların anlamlı olup olmadığının yorumlanmasında $p<0,05$ anlamlılık düzeyi ölçüt olarak kullanılmıştır. Yapılmış olan homojenlik testi sonucunda burada elde edilmiş olan verilerin homojen dağılım gösterdiği görülmektedir. Burada kullanılan analizler; Anova ve T testi olarak belirlenmiştir.

4. BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Demografik Faktörler

Tablo 4.1. Demografik Faktörlerin Frekans Analizi

Okul Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düziçi Fen Lisesi	76	25,3
Düziçi ÇEAŞ Anadolu Lisesi	75	25
Düziçi 75. Yıl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	75	25
Düziçi Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	74	24,7
Toplam	300	100
Sınıf	Frekans (f)	Yüzde (%)
9	77	25,7
10	79	26,3
11	84	28
12	60	20
Toplam	300	100
Cinsiyet	Frekans(f)	Yüzde(%)
Kız	160	53,3

Erkek	140	46,7
Doğum Tarihi	Frekans(f)	Yüzde (%)
2003	3	1
2004	15	5
2005	59	19,7
2006	64	21,3
2007	81	27
2008	68	22,7
2009	9	3
Cevap Vermeyen	1	0,3
Toplam	300	100
Babanın Yaşadığı Yer	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düziçi'nde	171	57
Şehir Dışında (Şirket)	128	42,7
Cevap Vermeyen	1	0,3
Toplam	300	100
Annenin Eğitim Durumu	Frekans(f)	Yüzde (%)
Yok	12	4

İlkokul	126	42
Ortaokul	77	25,7
Lise	56	18,7
Ön lisans	7	2,3
Lisans	22	7,3
Toplam	300	100
Babanın Eğitim Durumu	Frekans(f)	Yüzde (%)
Yok	88	29,3
İlkokul	53	17,7
Ortaokul	107	35,7
Lise	15	5
Ön lisans	35	11,7
Lisans	2	0,7
Toplam	300	100

Yapmış olduğumuz çalışmaya katılan öğrencilerin okulları incelendiğinde %25,3'nün Düziçi Fen Lisesi, %25'inin Düziçi ÇEAŞ Anadolu Lisesi, %25'inin Düziçi 75, Yıl Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, %24,7'sinin Düziçi Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde eğitim gördükleri; %25,7'sinin 9, %26,3'ünün 10, %28'inin 11 ve %20'sinin 12. Sınıfta eğitim gördükleri; %53,3'nün kız, %46,7'sinin erkek, %1'nin 2003, %5'nin 2004, %19,7'sinin 2005, %21,3'nün

2006, %27'sinin 2007, %22,7'sinin 2008, %3'nün 2009 doğumlu olduğu ve %0,3'nün cevap vermediği; %57'sinin babasının Düziçi'nde yaşadığı, %42,7'sinin şehir dışında şirkette çalıştığı, %0,3'nün cevap vermediği; anne eğitim durumları incelendiğinde %4'nün eğitiminin olmadığı, %42'sinin ilkokul, %25,7'sinin ortaokul, %18,7'sinin lise, %2,3'nün ön lisans, %7,3'nün lisans mezunu olduğu; baba eğitim durumları incelendiğinde ise %4'nün eğitiminin olmadığı, %17,7'sinin ilkokul, %35,7'sinin ortaokul, %5'inin lise, %11,7'sinin ön lisans, %0,7'sinin lisans mezunu olduğu görülmektedir.

4.2. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile tam aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri arasındaki fark analizi

Tablo 4.2. Dezavantajlı Aileye Sahip ve Parçalanmamış Aileye Sahip Olan Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki Fark Analizi

Boyutlar	Aile	N	$\bar{x}$	SS	Sd	p	
Fiziksel Saldırganlık	Parçalanma yaşamamış	171	35,27	1,11017	297	,022	P<0,05
	Parçalanmış	128	35,58	1,27659			
Düşmanlık	Parçalanma yaşamamış	171	26,36	1,57091	297	,000	P<0,05
	Parçalanmış	128	27,34	1,38290			
Öfke	Parçalanma yaşamamış	171	30,88	1,56510	297	,002	P<0,05
	Parçalanmış	128	31,45	1,53597			
Sözel Saldırganlık	Parçalanma yaşamamış	171	12,24	1,08782	297	,418	P>0,05
	Parçalanmış	128	12,34	1,11141			
Saldırganlık Ölçeği	Parçalanma yaşamamış	171	105,06	3,22152	297	0,000	P<0,05
	Parçalanmış	128	106,40	2,61534			

Tablo 4.2'de yer alan istatistiksel veriler ışığında, parçalanmış aileye sahip ergen bireylerin ölçeğin dört alt boyutundan biri olan fiziksel saldırganlık alt boyutu

puan ortalamalarının ve fiziksel saldırganlıklarının parçalanma yaşamamış aileye sahip ergenlere kıyasla yüksek olduğu belirlenmiştir. Düşmanlık alt boyutu kapsamında incelendiğinde parçalanmış aileye sahip ergen bireylerin düşmanlık alt boyutu puan ortalamaları ve düşmanlık eğilimlerinin parçalanma yaşamamış ergen bireylere kıyasla yüksek olduğu; öfke alt boyutunda parçalanmış aileye sahip ergen bireylerin öfke alt boyutu puan ortalamaları ve öfkelerinin parçalanma yaşamamış ergen bireylere kıyasla yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu alt boyutlar için yapılmış olan t testi sonucunda ise p değerinin 0,05 düzeyinde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Sözel saldırganlık alt boyutu incelendiğinde p değeri 0,05'ten yüksek olduğu için parçalanmış aileye sahip ergen bireyler ile parçalanma yaşamamış aileye sahip ergen bireylerin sözel saldırganlıkları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ölçeğin tamamı değerlendirildiğinde parçalanmış aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık puan ortalamaları ve saldırganlık eğilimlerinin parçalanmamış aileye sahip ergen bireylere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

4.3. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin cinsiyetleri arasındaki fark analizi

Tablo 4.3. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri ile Ergen Bireylerin Cinsiyetleri Arasındaki Fark Analizi

Boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	Sd	p	
Fiziksel Saldırganlık	Kız	60	35,48	1,23344	127	0,698	P>0,05
	Erkek	68	35,42	1,14470			
Düşmanlık	Kız	60	26,70	1,54919	127	0,345	P>0,05
	Erkek	68	26,87	1,58610			
Öfke	Kız	60	31,10	1,73096	127	0,845	P>0,05
	Erkek	68	31,14	1,37924			
Sözel Saldırganlık	Kız	60	12,28	1,08709	127	0,844	P>0,05
	Erkek	68	12,30	1,11045			

Saldırganlık Ölçeği	Kız	60	106,53	2,8192	127	0,514	P>0,05
	Erkek	68	106,23	2,4141			

Tablo 4.3’de yer alan istatistiksel veriler, dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık ölçeği ile fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke, sözel saldırganlık alt boyutları ve cinsiyetleri arasındaki fark incelendiğinde p değeri 0,05’den yüksek olduğu için anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir.

4.4. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin anne eğitim durumu arasındaki fark analizi

Tablo 4.4. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri İle Ergen Bireylerin Anne Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi

	Anne Eğitim Durumu	N	$\bar{x}$	SS	One Way Anova Testi	
					F	p
Saldırganlık	Yok	5	105,4	1,8165	2,325	0,047
	İlkokul	57	107,1	2,7946		
	Ortaokul	38	106,05	2,3931		
	Lise	19	105,42	2,3408		
	Yükseköğretim	10	105,89	3,0214		
Fiziksel Saldırganlık	Yok	5	34,83	1,3371	0,967	0,438
	İlkokul	57	35,50	1,3069		
	Ortaokul	38	35,51	1,1165		
	Lise	19	35,48	1,0089		
	Yükseköğretim	10	35,57	1,2724		
Düşmanlık	Yok	5	26,58	1,5050	1,114	0,353
	İlkokul	57	26,98	1,5125		
	Ortaokul	38	26,74	1,6733		
	Lise	19	26,52	1,3882		
	Yükseköğretim	10	26,41	2,0354		
Öfke	Yok	5	31,25	1,8647	1,225	0,298
	İlkokul	57	31,31	1,7086		
	Ortaokul	38	31,12	1,3763		
	Lise	19	30,71	1,4981		
	Yükseköğretim	10	30,71	1,6036		

Sözel Saldırganlık	Yok	5	12,9167	1,0836	1,619	0,155
	İlkokul	57	12,3333	0,9633		
	Ortaokul	38	12,2338	1,1798		
	Lise	19	12,1250	1,2070		
	Yükseköğretim	10	12,4545	1,0568		

Tablo 4.4’de yer alan istatistiksel veriler ışığında, parçalanmış aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ve annenin eğitim durumu arasındaki ilişki incelendiğinde p değeri 0,05’den düşük olduğu için anlamlı bir farklılık bulunduğu belirlenmiştir. Alt boyutlar olan fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık alt boyutları ile anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir. Elde edilmiş olan bu sonuca göre parçalanmış olan aile içerisindeki anneleri ilkökul mezunu olan ergenlerin saldırganlık puanlarının ortaokul, lise, yükseköğretim mezunu olan annelerin çocuklarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.5.Levene Testi Sonuçları ve Post Hoc Analizleri

	Levene İstatistiği	Sd1	Sd2	P	Post-Hoc
Fiziksel Saldırganlık	0,639	5	294	0,670	Scheffe
Düşmanlık	1,208	5	294	0,517	Scheffe
Öfke	1,147	5	294	0,336	Scheffe
Sözel Saldırganlık	1,122	5	294	0,349	Scheffe

Levene testi sonucunda varyansların homojenliği test edilmiş ve varyansları homojen dağılan; Fiziksel Saldırganlık, Düşmanlık, Öfke ve Sözel Saldırganlık alt boyutları için Post-Hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin anne eğitim durumu değişkeninin hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonuçları Tablo 4.6.’da verilmiştir.

Tablo 4.6. Scheffe Testi

	Gruplar (i)	Gruplar (j)	Xi-Xj	Shx	P	Fark
Fiziksel Saldırganlık	Yok	İlkokul	-0,66667	0,35996	0,634	
		Ortaokul	-0,67316	0,36979	0,652	
		Lise	-0,64881	0,37902	0,003	Lise>Yok
		Yükseköğretim	-0,7381	0,56667	0,889	
	İlkokul	Ortaokul	0,66667	0,35996	0,634	
		Lise	-0,00649	0,17235	1	
		Yüksek Öğretim	0,01786	0,19136	1	
		Yok	-0,07143	0,46268	1	
	Ortaokul	Lise	0,67316	0,36979	0,652	
		Yükseköğretim	0,00649	0,17235	1	
		Yok	0,02435	0,20926	1	
		İlkokul	-0,06494	0,47037	1	
	Lise	Yükseköğretim	0,64881	0,37902	0,003	Yüksek Öğretim>Lise
		Yok	-0,01786	0,19136	1	
		İlkokul	-0,02435	0,20926	1	
		Ortaokul	-0,08929	0,47766	1	
	Yükseköğretim	Yok	0,7381	0,56667	0,889	
		İlkokul	0,07143	0,46268	1	
		Ortaokul	0,06494	0,47037	1	
		Lise	0,08929	0,47766	1	
Düşmanlık	Yok	İlkokul	-0,40079	0,47273	0,982	
		Ortaokul	-0,15693	0,48563	1	
		Lise	0,06548	0,49776	1	
		Yükseköğretim	-0,55952	0,74419	0,989	
	İlkokul	Ortaokul	0,17424	0,56154	1	
		Lise	0,40079	0,47273	0,982	
		Yükseköğretim	0,24387	0,22634	0,02	YüksekÖğretim>İlkokul
		Yok	0,46627	0,25131	0,633	
	Ortaokul	Lise	-0,15873	0,60763	1	
		Yükseköğretim	0,57504	0,36156	0,772	
		Yok	0,15693	0,48563	1	
		İlkokul	-0,24387	0,22634	0,948	
	Lise	Yükseköğretim	0,2224	0,27481	0,985	
		Yok	-0,4026	0,61772	0,995	
		İlkokul	0,33117	0,37827	0,979	
		Ortaokul	-0,06548	0,49776	0,003	Ortaokul>Lise
	Yükseköğretim	Yok	-0,46627	0,25131	0,633	

		İlkokul	-0,2224	0,27481	0,985	
		Ortaokul	-0,625	0,6273	0,963	
		Lise	0,10877	0,39372	1	
Öfke	Yok	İlkokul	-0,05952	0,47468	1	
		Ortaokul	0,13312	0,48763	1	
		Lise	0,53571	0,49981	0,949	
		Yükseköğretim	0,53571	0,74726	0,992	
	İlkokul	Ortaokul	0,15909	0,56386	1	
		Lise	0,05952	0,47468	1	
		Yüksek Öğretim	0,19264	0,22728	0,982	
		Yok	0,59524	0,25234	0,354	
	Ortaokul	Lise	0,59524	0,61014	0,966	
		Yükseköğretim	0,21861	0,36305	0,996	
		Yok	-0,13312	0,48763	1	
		İlkokul	-0,19264	0,22728	0,982	
	Lise	Yükseköğretim	0,4026	0,27594	0,831	
		Yok	0,4026	0,62027	0,995	
		İlkokul	0,02597	0,37984	1	
		Ortaokul	-0,53571	0,49981	0,949	
	Yükseköğretim	Yok	-0,59524	0,25234	0,354	
		İlkokul	-0,4026	0,27594	0,831	
		Ortaokul	0	0,62989	1	
		Lise	-0,37662	0,39535	0,001	Lise>Yüksek Öğretim
Sözel Saldırganlık	Yok	İlkokul	0,58333	0,32949	0,679	
		Ortaokul	0,6829	0,33849	0,54	
		Lise	0,79167	0,34694	0,393	
		Yükseköğretim	1,20238	0,51871	0,374	
	İlkokul	Ortaokul	0,46212	0,3914	0,925	
		Lise	-0,58333	0,32949	0,679	
		Yüksek Öğretim	0,09957	0,15776	0,995	
		Yok	0,20833	0,17516	0,922	
	Ortaokul	Lise	0,61905	0,42352	0,83	
		Yükseköğretim	-0,12121	0,25201	0,999	
		Yok	-0,6829	0,33849	0,54	
		İlkokul	-0,09957	0,15776	0,995	
	Lise	Yükseköğretim	0,10877	0,19155	0,997	
		Yok	0,51948	0,43056	0,918	
		İlkokul	-0,22078	0,26366	0,983	
		Ortaokul	-0,79167	0,34694	0,393	

	Yükseköğretim	Yok	-0,20833	0,17516	0,922	
		İlkokul	-0,10877	0,19155	0,997	
		Ortaokul	0,41071	0,43723	0,012	Ortaokul>Yükseköğretim
		Lise	-0,32955	0,27443	0,919	

Tablo 4.6'ya göre, fiziksel saldırganlığın eğitim durumu değişkenine göre farkın lise ve öğrenim durumu bulunmayanlar arasında olduğu, düşmanlık değişkeninin yükseköğretim, ilkokul, ortaokul ve lise arasında olduğu, öfke değişkeninin lise ve yükseköğretim arasında olduğu, sözel saldırganlık değişkeninin de ortaokul ve yükseköğretim mezunu arasında olan kişiler arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

4.5. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin baba eğitim durumu arasındaki fark analizi

Tablo 4.7. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Saldırganlık Eğilimleri İle Ergen Bireylerin Baba Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi

	Baba Eğitim Durumu	N	$\bar{x}$	SS	One Way Anova Testi	
					F	p
Saldırganlık	Yok	36	107,4	2,6955	2,497	0,034
	İlkokul	29	106,3	2,3588		
	Ortaokul	45	105,8	2,6958		
	Lise	6	104,3	2,7325		
	Yükseköğretim	12	106,7	1,3569		
Fiziksel Saldırganlık	Yok	36	35,52	1,3216	0,585	0,712
	İlkokul	29	35,53	1,2342		
	Ortaokul	45	35,38	1,1214		
	Lise	6	35,06	0,8837		
	Yükseköğretim	12	35,54	1,1464		
Düşmanlık	Yok	36	26,89	1,4258	0,971	0,436
	İlkokul	29	27,00	1,7541		
	Ortaokul	45	26,75	1,5178		
	Lise	6	26,33	1,7994		
	Yükseköğretim	12	26,54	1,6688		

Öfke	Yok	36	31,25	1,6135	0,329	0,895
	İlkokul	29	31,04	1,6521		
	Ortaokul	45	31,02	1,5356		
	Lise	6	31,13	1,4573		
	Yükseköğretim	12	31,23	1,5734		
Sözel Saldırganlık	Yok	36	12,40	1,0128	1,414	0,219
	İlkokul	29	12,34	1,2080		
	Ortaokul	45	12,16	1,1002		
	Lise	6	11,80	1,0823		
	Yükseköğretim	12	12,51	1,0947		

Tablo 4.7’de yer alan istatistiksel veriler ışığında, dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ve babanın eğitim durumu arasındaki ilişki incelendiğinde p değeri 0,05’den düşük olduğu için anlamlı bir farklılık bulunduğu belirlenmiştir. Alt boyutlar (fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık ve sözel saldırganlık) ile babanın eğitim durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Elde edilmiş olan bu sonuca göre parçalanmış olan aile içerisindeki babalarının eğitim durumu bulunmayan ergen bireylerin saldırganlık puanlarının ortaokul, lise, yükseköğretim mezunu olan babalara sahip olanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.8.Levene Testi Sonuçları ve Post Hoc Analizleri

	Levene İstatistiği	Sd1	Sd2	P	Post-Hoc
Fiziksel Saldırganlık	1,124	5	294	0,348	Scheffe
Düşmanlık	1,120	5	294	0,350	Scheffe
Öfke	0,190	5	294	0,966	Scheffe
Sözel Saldırganlık	0,730	5	294	0,961	Scheffe

Levene testi sonucunda varyansların homojenliği test edilmiş ve varyansları homojen dağılan; Fiziksel Saldırganlık, Düşmanlık, Öfke ve Sözel Saldırganlık alt

boyutları için Post-Hoc testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Parçalanmış aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri ile ergen bireylerin baba eğitim durumu değişkeninin hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan Scheffe testi sonuçları Tablo 4.9.'da verilmiştir.

Tablo 4.9. Scheffe Testi

	Gruplar (i)	Gruplar (j)	Xi-Xj	Shx	P	Fark
Fiziksel Saldırganlık	Yok	İlkokul	-0,00557	0,20783	1	
		Ortaokul	0,13955	0,17202	0,985	
		Lise	0,45606	0,3339	0,003	Lise>Yok
		Yüksek öğretim	-0,02013	0,23887	1	
	İlkokul	Ortaokul	0,52273	0,85478	0,996	
		Lise	0,00557	0,20783	1	
		Yüksek Öğretim	0,14512	0,20078	0,991	
		Yok	0,46164	0,34959	0,883	
	Ortaokul	Lise	-0,01456	0,26035	1	
		Yüksek öğretim	0,5283	0,86103	0,996	
		Yok	-0,13955	0,17202	0,985	
		İlkokul	-0,14512	0,20078	0,991	
	Lise	Yüksek öğretim	0,31651	0,32956	0,001	Yükseköğretim>Lise
		Yok	-0,15968	0,23276	0,993	
		İlkokul	0,38318	0,85309	0,999	
		Ortaokul	-0,45606	0,3339	0,867	
	Yüksek Öğretim	Yok	-0,46164	0,34959	0,883	
		İlkokul	-0,31651	0,32956	0,968	
		Ortaokul	-0,47619	0,36889	0,893	
		Lise	0,06667	0,89981	1	
Düşmanlık	Yok	İlkokul	0,02013	0,23887	1	
		Ortaokul	0,01456	0,26035	1	
		Lise	0,15968	0,23276	0,993	
		Yükseköğretim	0,47619	0,36889	0,893	
	İlkokul	Ortaokul	0,54286	0,86904	0,996	
		Lise	-0,52273	0,85478	0,996	
		Yüksek Öğretim	-0,5283	0,86103	0,002	Yükseköğretim>İlkokul
		Yok	-0,38318	0,85309	0,999	
	Ortaokul	Lise	-0,06667	0,89981	1	
		Yükseköğretim	-0,54286	0,86904	0,996	

		Yok	-0,11364	0,27239	0,999	
		İlkokul	0,1387	0,22545	0,996	
	Lise	Yükseköğretim	0,55303	0,43762	0,901	
		Yok	0,34351	0,31307	0,944	
		İlkokul	1,38636	1,12029	0,909	
		Ortaokul	0,11364	0,27239	0,001	Ortaokul>Lise
	Yükseköğretim	Yok	0,25234	0,26315	0,969	
		İlkokul	0,66667	0,45818	0,832	
		Ortaokul	0,45714	0,34122	0,876	
		Lise	1,5	1,12848	0,88	
Öfke	Yok	İlkokul	-0,1387	0,22545	0,996	
		Ortaokul	-0,25234	0,26315	0,969	
		Lise	0,41433	0,43192	0,969	
		Yükseköğretim	0,20481	0,30506	0,994	
	İlkokul	Ortaokul	1,24766	1,11808	0,94	
		Lise	-0,55303	0,43762	0,901	
		Yüksek Öğretim	-0,66667	0,45818	0,832	
		Yok	-0,41433	0,43192	0,969	
	Ortaokul	Lise	-0,20952	0,48347	0,999	
		Yükseköğretim	0,83333	1,17931	0,992	
		Yok	-0,34351	0,31307	0,944	
		İlkokul	-0,45714	0,34122	0,876	
	Lise	Yükseköğretim	-0,20481	0,30506	0,994	
		Yok	0,20952	0,48347	0,999	
		İlkokul	1,04286	1,13898	0,974	
		Ortaokul	-1,38636	1,12029	0,909	
	Yükseköğretim	Yok	-1,5	1,12848	0,88	
		İlkokul	-1,24766	1,11808	0,94	
		Ortaokul	-0,83333	1,17931	0,992	
		Lise	-1,04286	1,13898	0,001	Lise>Yükseköğretim
Sözel Saldırganlık	Yok	İlkokul	0,21226	0,27525	0,988	
		Ortaokul	0,23131	0,22782	0,96	
		Lise	0,11667	0,44221	1	
		Yükseköğretim	0,02143	0,31636	1	
	İlkokul	Ortaokul	0,75	1,13204	0,994	
		Lise	-0,21226	0,27525	0,988	
		Yükseköğretim	0,01904	0,26591	1	
		Yok	-0,0956	0,46299	1	
	Ortaokul	Lise	-0,19084	0,3448	0,997	

	Yükseköğretim	0,53774	1,14032	0,999	
	Yok	-0,23131	0,22782	0,96	
	İlkokul	-0,01904	0,26591	1	
Lise	Yükseköğretim	-0,11464	0,43646	1	
	Yok	-0,20988	0,30826	0,993	
	İlkokul	0,51869	1,12981	0,999	
	Ortaokul	-0,11667	0,44221	1	
Yükseköğretim	Yok	0,0956	0,46299	1	
	İlkokul	0,11464	0,43646	1	
	Ortaokul	-0,09524	0,48854	0,001	Ortaokul>Yükseköğretim
	Lise	0,63333	1,19169	0,998	

Tablo 4.9'a göre, fiziksel saldırganlığın babanın eğitim durumu değişkenine göre farkın lise ve öğrenim durumu bulunmayanlar arasında olduğu, düşmanlık değişkeninin yükseköğretim, ilkokul, ortaokul ve lise arasında olduğu, öfke değişkeninin lise ve yükseköğretim arasında olduğu, sözel saldırganlık değişkeninin de ortaokul ve yükseköğretim mezunu arasında olan kişiler arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

4.6. Dezavantajlı aileye sahip (ayrılma yoluyla parçalanma yaşayan) ergenlerin bağlanma stilleri ile herhangi bir sebeple parçalanma yaşamamış aileye sahip ergenlerin bağlanma stilleri arasındaki fark analizi

Tablo 4.10. Dezavantajlı Aileye Sahip ve Parçalanma Yaşamamış Aileye Sahip Olan Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri Arasındaki Fark Analizi

Boyutlar	Aile	N	$\bar{x}$	SS	Sd	p
Güvenli Bağlanma	Parçalanma yaşamamış	170	17,24	1,13998	296	-1,454 p>0,05
	Parçalanmış	128	17,43	0,97757		
Kaçınan Bağlanma	Parçalanma yaşamamış	170	30,30	1,62732	297	-,216 p>0,05
	Parçalanmış	128	30,34	1,49243		
Kaygılı Kararsız Bağlanma	Parçalanma yaşamamış	170	25,46	1,26143	297	-1,075 p>0,05
	Parçalanmış	128	25,46	1,26143		

	Parçalanmış	128	25,62	1,19791			
Bağlanma Ölçeği	Parçalanma yaşamamış	170	73,01	3,17255	296	0,272	p>0,05
	Parçalanmış	128	73,39	2,71547			

Tablo 4.10’da yer alan istatistiksel veriler ışığında, dezavantajlı aileye sahip ve avantajlı aileye sahip ergenlerin bağlanma stilleri arasındaki ilişki incelendiğinde bağlanma ölçeği ve alt boyutları (güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı kararsız bağlanma) p değeri 0,05’den yüksek olduğu için anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir.

4.7. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile ergen bireylerin cinsiyetleri arasındaki fark analizi

Tablo 4.11.Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri ile Ergen Bireylerin Cinsiyetleri Arasındaki Fark Analizi

Boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	SS	Sd	p	
Güvenli bağlanma	Kız	60	17,34	1,04839	127	0,203	p>0,05
	Erkek	68	17,31	1,10646			
Kaçınan Bağlanma	Kız	60	30,38	1,55758	127	0,644	p>0,05
	Erkek	68	30,26	1,58505			
Kaygılı-Kararsız Bağlanma	Kız	60	25,54	1,28801	127	0,062	p>0,05
	Erkek	68	25,53	1,17799			
Bağlanma Ölçeği	Kız	60	73,55	2,8429	127	0,611	p>0,05
	Erkek	68	73,30	2,6307			

Tablo 4.11’de yer alan istatistiksel veriler, dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile alt boyutları (güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve

kaygılı-kararsız bağlanma) ve cinsiyetleri arasındaki fark analizi incelendiğinde p değeri 0,05’den yüksek olduğu için anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir.

4.8. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile ergen bireylerin anne eğitim durumu arasındaki fark analizi

Tablo 4.12. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri İle Ergen Bireylerin Anne Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi

	Anne Eğitim Durumu	N	$\bar{x}$	SS	One Way Anova Testi	
					F	p
Bağlanma	Yok	5	73,2	3,1145	1,492	0,197
	İlkokul	57	72,82	2,592		
	Ortaokul	38	74,11	2,6992		
	Lise	19	73	2,5073		
	Yükseköğretim	10	73,25	4,1265		
Güvenli Bağlanma	Yok	5	17,50	0,90453	0,805	0,547
	İlkokul	57	17,26	0,98295		
	Ortaokul	38	17,39	1,23710		
	Lise	19	17,71	1,14188		
	Yükseköğretim	10	17,05	0,75593		
Kaçınan Bağlanma	Yok	5	30,00	1,53741	0,557	0,733
	İlkokul	57	30,21	1,58653		
	Ortaokul	38	30,48	1,47443		
	Lise	19	30,50	1,59545		
	Yükseköğretim	10	30,14	2,26779		
Kaygılı Kararsız Bağlanma	Yok	5	25,00	0,95346	1,204	0,307
	İlkokul	57	25,52	1,24408		
	Ortaokul	38	25,77	1,09900		
	Lise	19	25,39	1,42291		
	Yükseköğretim	10	25,29	1,38013		

Tablo 4.12’de yer alan istatistiksel veriler ışığında, dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile alt boyutlar (güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma) ve annenin eğitim durumu arasındaki fark

incelendiğinde p değeri 0,05’den yüksek olduğu için anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir.

4.9. Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile ergen bireylerin baba eğitim durumu arasındaki fark analizi

Tablo 4.13. Dezavantajlı Aileye Sahip Ergen Bireylerin Bağlanma Stilleri ile Ergen Bireylerin Baba Eğitim Durumu Arasındaki Fark Analizi

	Baba Eğitim Durumu	N	$\bar{x}$	SS	One Way Anova Testi	
					F	p
Bağlanma	Yok	36	73	2,3543	0,314	0,904
	İlkokul	290	73,68	3,2415		
	Ortaokul	45	75,58	2,7344		
	Lise	6	73,33	2,8752		
	Yükseköğretim	13	73,12	2,5498		
Güvenli Bağlanma	Yok	36	17,16	1,01011	0,803	0,548
	İlkokul	29	17,33	1,15648		
	Ortaokul	45	17,45	1,09229		
	Lise	6	17,20	1,14642		
	Yükseköğretim	13	17,43	1,03713		
Kaçınan Bağlanma	Yok	36	30,00	1,58296	1,788	0,115
	İlkokul	29	30,47	1,60053		
	Ortaokul	45	30,46	1,62109		
	Lise	6	30,40	1,35225		
	Yükseköğretim	13	30,60	1,31059		
Kaygılı Kararsız Bağlanma	Yok	36	25,37	1,24274	1,096	0,363
	İlkokul	29	25,64	1,31697		
	Ortaokul	45	25,64	1,20740		
	Lise	6	25,69	1,48645		
	Yükseköğretim	13	25,50	1,05081		

Tablo 4.13’te yer alan istatistiksel veriler, dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile alt boyutlar (güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve

kaygılı-kararsız bağlanma) ve babanın eğitim durumu arasındaki fark incelendiğinde p değeri 0,05'den yüksek olduğu için anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada dezavantajlı aileye (ayrılma yoluyla parçalanma yaşamış) ergen bireylerin saldırganlık eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelemesi yapılmış ve elde edilen istatistiksel veriler bu kapsamda yorumlanmıştır.

Dezavantajlı aileye sahip (ayrılma yoluyla parçalanma yaşamış) ve tam aileye sahip (herhangi bir nedenle parçalanma yaşamamış) aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri arasındaki fark incelenmiş, ölçeğin geneli için anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir. Buna göre dezavantajlı aileye sahip ergenlerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ve saldırganlık eğilimlerinin parçalanma yaşamamış aileye sahip ergen bireylere kıyasla yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Tanrıverdi ve Özgüç (2019) tarafından yürütülen çalışmada parçalanmış aileye sahip ergenlerin saldırganlık ölçeği puan ortalamalarının tam aileye sahip ergenlerden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin alt boyutları olan fiziksel saldırganlık, öfke ve düşmanlık için anlamlı bir fark bulunduğu görülmüştür. Buna göre dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği alt boyutlarından fiziksel saldırganlık, öfke ve düşmanlık alt boyutları puan ortalamaları parçalanma yaşamamış aileye sahip ergen bireylere kıyasla yüksektir. Sözleş saldırganlık alt boyutu kapsamında ise anlamlı bir fark bulunamadığı belirlenmiştir.

Dezavantajlı aileye (ayrılma yoluyla parçalanma yaşayan) aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimlerinin cinsiyet faktörü açısından incelemesi yapıldığında p değeri anlamlılık düzeyi olan 0,05 düzeyinden yüksek çıktığı için anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Bu noktada çalışmada elde edilen istatistiksel veriler bizleri dezavantajlı aileye sahip erkek ya da kız ergen bireylerin herhangi birinin diğerinden daha saldırgan olmadığı sonucuna ulaştırmaktadır. Lise öğrencilerinin şiddet eğilim düzeylerinin incelendiği bir çalışmada araştırmaya katılmış olan erkek çocukların şiddet eğilimlerinin kız çocuklarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç çalışmamızın sonucunu desteklememektedir (Özgür, Yörükoğlu ve Baysan Arabacı, 2011). Parçalanmamış ailelerin çocukları ile

parçalanmış ailelerin çocukları üzerinde yapılan çalışmada erkek çocukların kız çocuklara göre daha saldırgan olmadığı görülmektedir. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılmış olan çalışmada erkek öğrencilerin saldırganlık puanlarının kız öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Arıcak, 1995). Okullarda kırıcı ve vurucu davranışı hem kız hem erkek çocukların gösterdiği, fakat yaygın olarak erkek çocuklarda şiddetin daha yoğun olduğu belirlenmiştir (Sutton vd., 1999). Alan yazın içerisinde kız çocukların sosyal denetimi ve sosyal öğrenmesi üzerine yapılmış olan çalışma incelendiğinde kızların daha çabuk boyun eğdiği ve korku tepkisine meyilli oldukları, erkeklerin ise suç ve saldırgan davranışlara yöneldiği görülmektedir (Bulut, 2000). Anneleri çalışan ve çalışmayan çocukların saldırganlık eğilimleri üzerine yapılmış olan çalışmada erkek çocukların saldırganlık puanlarının kız çocukların saldırganlık puanlarına göre yüksek olduğu belirlenmiştir (Gürsoy, 2002). Anne ve babaları ile yaşayan ya da anne yoksunu olan çocuklar üzerinde yapılan çalışmada erkek çocukların toplam saldırganlık puanlarının kız çocuklarının toplam saldırganlık puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir (Dizman, 2003). Akbağ ve Erden İmamoğlu (2010) ve Karaşar (2014) gibi çalışmalarda da benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Sonuç olarak bu kısımda yer verilen araştırma ve çalışmaların sonuçları çalışmamızdan elde edilen sonuçları desteklememektedir.

Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimlerinin anne eğitim durumu faktörü bağlamında incelemesi yapıldığında ölçeğin tamamı için anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre anneleri ilkokul mezunu olan ergen bireylerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ile saldırganlık eğilimlerinin anneleri diğer eğitim kademelerinden mezun olmuş (ortaokul, lise, yükseköğretim) ergen bireylere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ölçek alt boyutları bağlamında ise anlamlı düzeyde bir farklılığa rastlanmamıştır. Başaran (2008), yaptığı çalışmada anne eğitim düzeyi yükseldikçe ergen bireyin saldırganlık düzeyinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma sonucu ise mevcut çalışmamızın sonucunu desteklememektedir.

Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimlerinin baba eğitim durumu faktörü kapsamında incelemesi yapıldığında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre babasının herhangi bir eğitim durumu bulunmayan ergen bireylerin saldırganlık puan ortalamaları ile saldırganlık eğilimleri babaları diğer öğretim kademelerinden mezun olan ergen bireylere kıyasla daha yüksek olarak saptanmıştır. Anne ve babaların almış oldukları eğitimler çocukları ile olan iletişimi güçlendirdiği, bu ebeveynlerin çocuklarını daha iyi anlayarak davranışlarının nedenlerine göre tutum sergiledikleri, anne baba çocuk diyalogunun sağlam hale gelmesinden dolayı çocukların uyumlu davranış gösterdikleri ve saldırganlıklarının azaldığı görülmektedir (Özel ve Zelyurt, 2016). Alan yazın incelendiğinde babaların eğitim seviyesi incelendiğinde düşük olmasının özellikle çocukların gelişimi ve eğitimi içerisinde yeterince bilgiye sahip olmaması sebebiyle çocukların olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Evde babanın çocuklarla olumlu ilişkisi çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi ve çocukluk çağına ait deneyim ve yaşamlarını kazanması için zorunlu görülmektedir. Babaları ile sağlıklı ilişkiler kurmayan çocuklar üzerinde davranış problemleri ve uyum bozukluğunun görüldüğü belirlenmiştir (Başar, 1996). Dizman'ın yapmış olduğu çalışmada en yüksek saldırganlık puan ortalamasının babası okuma yazma bilmeyen çocukların sahip olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi düşük olan anne ve babaların çocukları ile durumları incelendiğinde ebeveynlerin çocukları ile sağlıklı ilişkiler kuramadıkları, çekingen ve saldırgan bireyler yetiştirdikleri görülmektedir (Dizman, 2003). Bu araştırma sonuçları da mevcut çalışmamızın sonuçlarını desteklemektedir.

Bağlanma stilleri ile ilgili olarak alan yazın içerisinde yapılan incelemede; bağlanma stillerinin kimlik statüleri, öz yeterlilik, karar verme stilleri, iletişim becerileri, stresle başa çıkma tutumları ve sınav kaygıları ile ilgili ilişkisine yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Kılıç ve Kümbetlioğlu, 2016; Baş, 2013; Erzen, 2013; Yılmaz, 2015; Altundağ, 2011).

Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri ile parçalanma yaşamamış aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri arasındaki farkın, fark

analizi yöntemi ile saptanmasına ilişkin yapılan çalışmada ise p değeri 0,05 anlamlılık düzeyinin üzerinde olarak belirlenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık saptanmamıştır. Canatan (2018), ergenlerin bağlanma stillerini ebeveyn kaybı ve boşanma kapsamında ele almış; annesi ve babası hayatta olan ergen bireylerin en yüksek oranda güvenli bağlanma stiline sahip olduğunu belirlemiştir. Anne ve baba kaybı yaşamış katılımcıların tamamının ise güvenli bağlanma stiline sahip olduğunu saptamıştır. Boşanma yaşamış ebeveynlerin ergen çocuklarının en yüksek oranda güvenli bağlanma stiline sahip olduğu, evli ebeveynlere sahip ergen bireylerin de en yüksek düzeyde güvenli bağlanma stiline sahip olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla bu araştırma sonucunun da mevcut çalışmamızın sonuçlarını desteklediği söylenebilir.

Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stillerinin cinsiyet faktörü kapsamında incelemesi yapılmış ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir. Canatan (2018), yaptığı çalışmada ergenlerin bağlanma stillerinin cinsiyet faktörü bağlamında farklılaşmadığını saptamıştır. Alan yazın incelendiğinde parçalanmış ve parçalanmamış ergen bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada parçalanmış aileye sahip ergenlerin kaygılı-kararsız bağlanma stili puan ortalamalarının yüksek olduğu, cinsiyet bazında incelendiğinde ise kız ergen bireylerin erkek ergen bireylere göre kaygılı-kararsız bağlanma stili puan ortalamalarının yüksek olduğu görülmüştür. Bu araştırma, yürütülen çalışma sonucunu desteklememektedir (Çetinkaya, 2022).

Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stillerinin anne eğitim durumu faktörü kapsamında incelemesi yapılmış anlamlı düzeyde bir fark saptanamamıştır. Canatan (2018) tarafından yapılmış araştırmada ise anne eğitim durumu ilköğretim olan ergen bireylerin diğer katılımcı ergen bireylere kıyasla en yüksek oranda güvenli bağlanma stiline sahip olduğu saptanmıştır.

Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stillerinin baba eğitim durumu faktörü kapsamında incelemesi yapılmış anlamlı düzeyde bir fark saptanamamıştır. Canatan (2018) tarafından yapılmış araştırmada ise baba eğitim durumu ilköğretim olan ergen bireylerin diğer katılımcı ergen bireylere kıyasla en

yüksek oranda güvenli bağlanma stiline sahip olduğu saptanmıştır. Bu iki sonuç mevcut çalışmamızın sonucunu desteklememektedir.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Araştırmadan elde edilen veriler ve bu verilerin incelenerek yorumlanması sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1-) Dezavantajlı aileye (ayrılma yoluyla parçalanma yaşayan) sahip ve parçalanma yaşamamış sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Buna göre dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ile saldırganlık eğilimleri parçalanmamış aileye sahip olan ergenlere kıyasla yüksektir.

2-) Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri cinsiyet faktörü kapsamında incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık saptanamamıştır.

3-) Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri anne eğitim durumu faktörü kapsamında incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmiş, anne eğitim durumu ilköğretim olan ergen bireylerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ile saldırganlık eğilimlerinin anne eğitim durumu diğer öğrenim kademeleri olan ergen bireylere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4-) Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin saldırganlık eğilimleri baba eğitim durumu faktörü kapsamında incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilmiş, baba eğitim durumu bulunmayan ergen bireylerin saldırganlık ölçeği puan ortalamaları ile saldırganlık eğilimlerinin baba eğitim durumu diğer öğrenim kademeleri olan ergen bireylere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

5-) Dezavantajlı aileye (ayrılma yoluyla parçalanma yaşayan) sahip ve parçalanma yaşamamış sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

6-) Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri cinsiyet faktörü kapsamında incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık saptanamamıştır.

7-) Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri anne eğitim durumu faktörü kapsamında incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir.

8-) Dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin bağlanma stilleri baba eğitim durumu faktörü kapsamında incelenmiş ve anlamlı düzeyde bir farklılık tespit edilememiştir.

6.2. Öneriler

Çalışmada dört ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan öğrencilerden veri toplanmış, örneklem olarak ise 160 kız, 140 erkek olmak üzere 300 öğrenci belirlenmiştir. Çalışmanın akademik başarı düzeyleri, öğrenci ve veli profilleri birbirinden farklı olan daha fazla sayıda okulda uygulanması, örneklemin ise aynı oranda genişletilmesi önerilmektedir.

Çalışmada yalnızca babanın ekonomik gerekçelerle yokluğu incelenmiş; baba kaybı yahut boşanma, ölüm gibi gerekçelerle yaşanan baba yoksunluğu ve bu ailelerin parçalanma örüntüleri çalışma konusuna dahil edilmemiştir. Bu nedenle bu çalışmadan sonraki çalışmalarda bu faktörlerin de ele alınması ve incelenmesi önerilmektedir.

Saldırganlık düzeyi ve bağlanma stilleri açısından olası yordayıcı olabilecek anne yoksunluğu faktörü de çalışmaya dahil edilmemiştir. Bu nedenle bu çalışmadan sonraki çalışmalarda bu faktörün de ele alınması ve incelenmesi önerilmektedir.

Çalışmada nicel yöntem tercih edilmiş, dezavantajlı aileye sahip ergen bireylerin ailenin mevcut dinamiklerinden nasıl ve ne şekilde etkilendiğiyle ilgili detaylı bilgi edinilmemiştir. Bundan sonraki çalışmalarda nitel yöntem kullanılması ve katılımcılarla görüşme yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, E. ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri*, 3:21-26.
- Açık, Ö. (2008). *Evlilik uyumu ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ainsworth, M. S. (1979). Infant–mother attachment. *American Psychologist*, 34(10), 932–937. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.932>
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44(4), 709–716. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.4.709>
- Ainsworth, M. S., Blehar, M. C., Waters, E. ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum.
- Akbağ, M. ve Erden İmamoğlu, S. (2010). The prediction of gender and attachment styles on shame, guilt, and loneliness. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(2), 669–682.
- Aktaş, V. ve Güvenç, G. B. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler-arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 233-264.
- Alisinanoğlu, F. ve Kesicioğlu, O. S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Giresun ili örneği. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 93- 110.
- Alkan, E. Ö. (2014). *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)* (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi). Erişim Adresi: <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11616/5525/Tez%20Dosyas%c4%b1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alpbaz Erürker, B. (2007). *Aileye ve parçalanmış aileye sahip 5-6 yaş çocuklarının bilişsel işlevlerinin karşılaştırılması* (Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Altundağ, G. (2011). *Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tutumları ve stresi algılama düzeyinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Amato, P. R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26–46. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.110.1.26>
- Anderson, C. A. ve Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Annual Reviews of Psychology*, 53, 27-51. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135231>
- Aracı, A. (2012). *Erken ergenlik dönemindeki bireylerde anne-baba ve arkadaşlara bağlanma ile saldırganlık düzeyinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2000). Boşanmış ve Boşanmamış Ebeveynlerin Çocuklarının Depresyon Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1), 18-28.
- Aral, N., Ayhan, B. A., Türkmenler, B. ve Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 29(315), 17- 25.
- Arıca, O. T. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Arifoğlu, Ö. B. ve Öz, P. F. (2008). Boşanmış Aile Çocuklarına Hemşirelik Yaklaşımı. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 15(1): 76-84.
- Arslan, E. (2008). *Bağlanma Stilleri Açısından Ergenlerde Ericson'un Psikososyal Gelişim Dönemlerinin ve Ego Kimlik Süreçlerinin İncelenmesi* (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/8970651-Baglanma-stilleri-acisindan-ergenlerde-erikson-un-psikososyal-geli-im-donemleri-ve-ego-kimlik-sureclerinin-incelenmesi.html>
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Hoeksema, S. M. (2002). *Psikolojiye Giriş* (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Avcı, M. (2010). Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-63.
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(3), 206 - 214.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.

- Aydınoğlu Avcı, F. (2009). *İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin arkadaş ilişkileri ve cinsiyete göre öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balcıoğlu, İ. (2000). *Şiddetin Doğal ve Toplumsal Kaynakları, Biyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Açından Şiddet*. İstanbul: Yüce Yayım.
- Balışık Kaya, N. (2019) *Liseli ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri, empati düzeyleri ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal Of Social Personality Relationships*, 7, 147-178. <http://dx.doi.org/10.1177/0265407590072001>
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four- category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226- 244. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226>
- Baş, N. (2013). *Ergenlerin bağlanma stilleri ve kimlik statüleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Başar, F. (1996). *Üvey Ebeveyne Sahip Olan ve Olmayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Başaran, C. (2008). *Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*(24), 48-63.
- Bayram, Y. (2012). *Spor yapan ve yapmayan 14-18 yaş grubu öğrencilerin saldırganlık tutumlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. III. Loss sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). Developmental psychiatry comes of age. *The American Journal of Psychiatry*, 145(1), 1–10. <https://doi.org/10.1176/ajp.145.1.1>
- Bowlby, J. (2012). *Güvenli bir dayanak*. (S. Güneri, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Yayınları.
- Boxer, P. ve Tisak, M. S. (2005). Children's beliefs about the continuity of aggression. *Aggressive Behavior*, 31(2), 172-188. <https://doi.org/10.1002/ab.20056>
- Brennan, K. A., Shaver, P. R. ve Tobey, A. E. (1991). Attachment Styles, Gender and Parental Problem Drinking. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8(4), 451–466. <https://doi.org/10.1177/026540759184001>
- Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bulut, I. (1983). Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri. *Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1(2-3), 80-82.
- Bulut, Ş. (2000). *Altı Yaş Çocuklarında Davranış Problemleri İle Anne ve Öğretmenlerin Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Buss, A. H. ve Perry, M. P. (1992). The aggression questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 452-459. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.63.3.452>
- Canatan, Ç. (2018). *Evli veya boşanmış ebeveyne sahip olan, 11-14 yaş arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve sosyal fobi düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Carr, S.C., Hardy, A. ve Fornells-Ambrojo, M. (2018). Relationship between attachment style and symptom severity across the psychosis spectrum: a meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 59, 145–158. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.12.001>
- Cassidy, J. ve Berlin, L. J. (1994). The insecure/ambivalent pattern of attachment: Theory and research. *Child Development*, 65(4), 971–981. <https://doi.org/10.2307/1131298>

- Cengiz, M. (2008). *Çocukların Aile İçi Şiddete Uğramasına Neden Olan Sosyo Ekonomik Faktörler* (Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Collins, N. L. ve Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644–663. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.4.644>
- Collins, O. F. (2016). Assessing Reactive and Proactive Aggression in Detained Adolescents Outside of a Research Context. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(1), 159–172. doi:10.1007/s10578-015-0553-z ??
- Cooper, M. L., Shaver, P. R. ve Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1380–1397. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.5.1380>
- Cummings Robeau, T. L., Lopez, F. G. ve Rice, K. G. (2009). Attachment-related predictors of college students' problems with interpersonal sensitivity and aggression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(3), 364–391. <https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.3.364>
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çakır, N. (2017) *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çalışır, M. (2009). Yetişkin bağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 240-255.
- Çeçen, D. (2017). *Yetişkinlerde bağlanma stilleri ile benlik saygısı ve sürekli kaygı düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çetinkaya, E. (2022). *Parçalanmış ve parçalanmamış aileye sahip ergenlerin bağlanma stillerinin ve psikolojik sağlamlıklarının bazı değişkenlerle incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

- Çıkkılı Uytun, M., Öztop, D. B. ve Eşel, E. (2013). Ergenlik ve Erişkinlikte Bağlanma Davranışının Değerlendirilmesi. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 26(2), 177-189.
- Dede, F. (2015). *Lise öğrencilerinin çatışma çözme yaklaşımlarının bağlanma stilleri ve bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Demir, İ. (2010). Ergenlik döneminde bağlanma. Editör, T. Solmuş (Ed.), *Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi*. İçinde (s.259-271). İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Demir, S. (2017). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile kaygı düzeyleri ve yetersizlik duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Demirtaş Madran, A. (2012). Buss-Perry saldırganlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 124- 129.
- Deniz, M. E. (2006). Ergenlerde bağlanma stilleri ile çocukluk istismarları ve suçluluk-utanç arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Education Research*, 22, 89-99.
- Dizman, H. (2003). *Anne-Babası İle Yaşayan Ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Donat Bacıoğlu, S. ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Saldırgan Davranışları ile Yaş, Cinsiyet, Başarı Durumu ve Öfke Arasındaki İlişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. Sayı 2 (2), 169- 187.
- Dönmezler, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Efiliti, E. (2006). *Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin incelenmesi* (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Efiliti, E. (2008). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık ve denetim odağı'nın karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 213-230.
- Ekşi, H. (2021). *Lise öğrencilerinde ebeveyn ilişkileri, duygu düzenleme güçlüğü, psikolojik kontrol ve saldırganlık arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek lisans

tezi, Maltepe Üniversitesi). Erişim Adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Erbaş, D., Kırçali İftar, G. ve Tekin İftar, E. (2011). *İşlevsel değerlendirme (davranış sorunlarıyla başa çıkma ve uygun davranışlar kazandırma süreci)*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Erdem, E. (2018). *Uzak Mesafe Evliliklerinde Kadınların Yaşadıkları Sorunlar* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Erişim Adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Erkal, C. (2013). *Ailesi parçalanmış olan ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerinin çeşitli değişkenlere göre okul başarı düzeylerinin incelenmesi (Kocaeli ili Körfez ilçesi örneği)* (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi). Erişim Adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Erzen, E. (2013). *Üniversite sınavlarına hazırlanan ergenlerin bağlanma stilleri ve öz yeterlikleri ile sınav kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi),
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Erzen, E. (2016). Üç boyutlu bağlanma stilleri ölçeği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1-21.

Esentürk, O. K. (2015). *Lise Düzeyinde Öğrenim Gören ve Okullararası Spor Müsabakalarına Katılan Sporcu Öğrencilerin Güdülenme ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Erişim Adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Feeney, J. A. ve Noller, P. (1990). Attachment style as a predictor of adult romantic relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 281–291. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.2.281>

Feeney, J. A., Noller, P. ve Hanrahan, M. (1994). *Assessing adult attachment*. In M. B. Sperling ve W. H. Berman (Ed.), *Attachment in adults: Clinical and developmental perspectives* (pp. 128–152). New York: Guilford Press.

Freedman, J. L., Sears, D. ve Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal Psikoloji*, (A. Dönmez, Çev.) 4. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Freud, A. (2015). *Ben ve savunma mekanizmaları* (Y. Erim, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Fromm, E. (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri Birinci Kitap*. (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Gladding, S.T. (2015). *Family therapy: history, theory and practice*, 16. Baskı. Boston M.A: Pearson.
- Goldberg, A. E. ve Perry Jenkins, M. (2004). Division of labor and working-class women's well-being across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 225.
- Gökçiçek, S. (2015). *Ortaöğretim Kurumlarında Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Araştırılması (Samsun İli Örneği)* (Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gültekin, F. (2008). *Saldırganlık ve Öfkeyi Azaltma Programının İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisi* (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Güngör, D. (2000). *Bağlanma stillerinin ve zihinsel modellerin kuşaklararası aktarımında anababalık stillerinin rolü* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gürsoy, F. (2002). Annesi Çalışan Ve Çalışmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(6-7), 7-15.
- Haskan, Ö. ve Yıldırım, İ. (2012) Şiddet eğilimi ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 165-177.
- Hasta, D. ve Güler, M. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 64-104.
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1994). Attachment as an organizational framework for research. *Psychological Inquiry*, 1-22. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_1
- Herdem, F. S. ve Bozgeyikli, H. (2013). İlköğretime devam eden parçalanmış ve tam aile çocuklarının rehberlik ihtiyaçlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 7-35.

- Hetherington, E. M., Clingempeel, W. G., Anderson, E. R., Deal, J. E., Hagan, M. S., Hollier, E. A., ... Bennion, L. D. (1992). Coping with Marital Transitions: A Family Systems Perspective. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57(2/3), i. doi:10.2307/1166050
- Hetherington, E. M., Stanley Hagan, M. ve Anderson, E. R. (1989). Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist*, 44(2), 303–312. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.2.303>
- Holmes, J. (1993). Attachment theory: A biological basis for psychotherapy? *The British Journal of Psychiatry*, 163, 430–438. <https://doi.org/10.1192/bjp.163.4.430>
- Işınsu, M. (2003). *İkili ilişki biçimi ve süresi ile bağlanma stilleri arasındaki bağlantılar* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- İnan, N. (2017). *Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve akran baskısı ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kahraman, S. (2015). *Ergenlerde Bağlanma Stillerinin Saldırganlık Davranışları ve Depresyon Düzeyi İle İlişkisi* (Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kaplan, B. ve Aksel, E. Ş. (2013). Ergenlerde Bağlanma Ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(1):20-49.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karaşar, B. (2014). Öğretmen adaylarının bağlanma stilleri ve sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 27-49.
- Karataş Terzi, C. (2009), *Ergenlerde Saldırganlığın Madde Bağımlılığı ve Diğer Değişkenlerle İlişkisi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö. ve Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 321-342.
- Kesen, N. F., Deniz, M. E. ve Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 353-364.

- Kesimli, İ. G. (2013). Saldırganlık ve vandalizm. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 3(1), 157-170.
- Kılıç, T. ve Kümbetlioğlu, M. (2016). Bağlanma stillerinin iletişim becerilerine etkisini araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 381-396.
- Kılıçarslan, S. (2009). *İlköğretim 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kırkbir, F. (2014). *Karadeniz Teknik Üniversitesinde Okuyan ve Üniversiteler Arası Müsabakalarda Yarışan Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin Araştırılması* (Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kirkpatrick, L. A. ve Davis, K. E. (1994). Attachment style, gender, and relationship stability: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(3), 502–512. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.66.3.502>
- Klohnen, E. C. ve John, O. P. (1998). Working models of attachment: A theory-based prototype approach. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships*. New York: The Guilford Press.
- Koçak, O., Demirel, R. ve Kırlioğlu, M. (2019). Çocukların Boşanmaya Ve Ebeveynlerine İlişkin Algıları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19 (45), 857-892.
- Kutlu, H. (2014). *Okul öncesi kurumuna devam eden 5 yaş grubu çocukların saldırganlık eğilimleri üzerinde anne baba tutumu etkisinin psikanalitik kuram çerçevesinde incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Laible, D. J., Carlo, G. ve Raffaelli, M. (2000). The differential relations of parent and peer attachment to adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(1), 45–59. <https://doi.org/10.1023/A:1005169004882>
- Li, S., Galynker, I., Briggs, J., Duffy, M., Frechette-Hagan, A., Kim, H. J., Cohen, L. ve Yaseen, Z. S. (2017). Attachment style and suicide behaviors in high risk psychiatric inpatients following hospital discharge: The mediating role of entrapment. *Psychiatry Research*, 257, 309-314. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2017.07.072>

- Lopez, F. G. ve Brennan, K. A. (2000). Dynamic processes underlying adult attachment organization: toward an attachment theoretical perspective on the healthy and effective self. *Journal of Counseling Psychology*, 47(3), 283-300. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.47.3.283>
- Lorenz, K. (1966). *On Agression*. New York: Bantam Books.
- Marcus, R. F. ve Betzer, P. D. S. (1996). Attachment and Antisocial Behavior in Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 16(2), 229–248. <https://doi.org/10.1177/0272431696016002006>
- Merter, F. (1990). *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler: Malatya Örneği*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Morgan, C. (1998). Davranışın Gelişimi. S. Karakaş (Ed.), *Psikolojiye giriş içinde* (s. 53 -64). Ankara: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Morsünbül, Ü. ve Çok, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 3, 553-570.
- Nair, B. (2014). *Ergenlerin saldırganlık davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Nazlı, S. (2003). *Aile Danışmanlığı* (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Oda B. (2014). *11-13 Yaş Grubundaki Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin İyimserlik İle Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ooi, Y. P., Ang, R. P., Fung, D. S., Wong, G. ve Cai, Y. (2006). The impact of parent-child attachment on aggression, social stress and self-esteem. *School Psychology International*, 27(5), 552-566. <https://doi.org/10.1177/0143034306073402>
- Özağı, A. (2007). *Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (36).

- Özer, Ü., Yıldırım, E. A. ve Erkoç, Ş. N. (2015). Major Depresyon Olgularında İntihar Düşünce ve Davranışının Bağlanma Biçimi ile İlişkisi. *Arch Neuropsychiatr*, 283-288.
- Özgür, G., Yörükoğlu, G. ve Baysan Arabacı, L. (2011). Lise öğrencilerinin şiddet algıları, şiddet eğilim düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(2), 53-60.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Öztekin, G. G. (2021). *Tek Ebeveynli Çocuklar Ve Ebeveynleri Üzerinde Çocuk-Ebeveyn İlişki Terapisi Odaklı Psikoeğitim Programının Etkisi* (Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Parman, T. (2012). *Ergenlik ya da merhaba hüznün (4. baskı)*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Polman, H., De Castro, B. O., Koops, W., Van Boxtel, H. W. ve Merk, W. W. (2007). A metaanalysis of the distinction between reactive and proactive aggression in children and adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 522-535. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9109-4>
- Ramirez, J. M. ve Andreu, J. M. (2006). Aggression and some related psychological constructs (anger, hostility, and impulsivity): Comments from a research project. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 30(3), 276-291. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2005.04.015>
- Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth LaForce, C., Kim, A. H., Burgess, K. B. ve Rose Krasnor, L. (2004). Attachment, Friendship, and Psychosocial Functioning in Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 24(4), 326-356. doi:10.1177/0272431604268530
- Savcı, M. ve Aysan, F. (2016). Bağlanma Stilleri, Akran İlişkileri ve Duyguların İnternet Bağımlılığını Yordamadaki Katkıları. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3(3), 401-432.
- Schmitt, D. P., Alcalay, L., Allensworth, M., Allik, J., Ault, L., Austers, I., . . . Zupanèie, A. (2003). Are men universally more dismissing than women? Gender differences in romantic attachment across cultural regions. *Personal Relationships*, 10(3), 307-331. <https://doi.org/10.1111/1475-6811.00052>
- Silah, M. (2005). *Sosyal psikoloji: Davranış bilimi*. Ankara: Seçkin Yayınları

- Simpson, J. A. ve Rholes, W. S. (2002). Fearful-avoidance, disorganization, and multiple working models: Some directions for future theory and research. *Attachment and Human Development*, 4(2), 223-229. <https://doi.org/10.1080/14616730210154207>
- Soygüt, G. (2004). Bir düzeltici bağlanma ilişkisi olarak psikoterapi: psikoterapi süreçlerinde bağlanma ve terapötik ittifak. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(7), 63-77.
- Soysal A. Ş., Can, H. ve Kılıç, K. M. (2009). Üniversite öğrencilerinde a tipi davranış örüntüsü ile öfke ifadesi arasındaki ilişkinin analizi ve cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*, 12, 61-67.
- Soysal, A. Ş., Bodur, Ş., İşeri, E. ve Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8(2), 88-99
- Sutton, S. E., Cowen, E. L., Crean, H. F., Wyman, P. A. ve Work, W. C. (1999). Pathways to aggression in young, highly stressed urban children. *Child Study Journal*, 29(1), 49.
- Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 4, 71-106.
- Swartz, C. (2010). *Attachment and aggression among adolescents receiving special education services for emotional disturbance* (Doktora tezi, Walden University).
- Şenkal, İ. (2013). *Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmaları ve Bağlanma Biçiminin Depresyon ve Kaygı Belirtileri ile İlişkisinde Aleksitiminin Aracı Rolünün İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler (Malatya uygulaması)* (Doktora tezi, İnönü Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tafra, R. C., Kassirer, H. ve Dundin, L. (2002). Anger episodes in high and low trait anger community adults. *Journal of Clinical Psychology*, 58(12), 1573-1590. <https://doi.org/10.1002/jclp.10076>
- Tanrıverdi, D. ve Özgüç, S. (2019). Parçalanmış ve tam aileye sahip çocukların/ergenlerin şiddete yönelik tutumları ve saldırganlık davranışlarının karşılaştırılması. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(3), 165-172.

- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. Monographs of the Society For Research in Child Development, 59(2-3), 25-52. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.1994.tb01276.x>
- Turanlı, P. (2010). *Orta yetişkinlikte evlilik uyumu ile benlik saygısı bağlanma biçimleri arasındaki ilişkinin saptanması* (Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Tuzgöl, M. (2000). Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (14), 39-48.
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Güncel Türkçe Sözlük*. Ankara. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: (17.08.2022).
- Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam Dergisi*, 24-39.
- Uğur, M. M. (1994). *Medikal psikoloji*. İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı.
- Ulusoy, D., Özcan Demir, N. ve Görgün Baran, A. (2005). Parçalanmış aile ve gençlerde sapmış davranışlar: lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 0-0.
- Wearden, A. J., Lambertson, N., Crook, N. ve Walsh, V. (2005). Adult attachment, alexithymia, and symptom reporting. An extension to the four category model of attachment. *Journal of Psychosomatic Research*, 58(3), 279-288. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2004.09.010>
- Weyburne, D. (2000). *Ben Şimdi Ne Olacağım?* (H. Koşar, Çev.). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Yalçın, F. (2015). *Çeşitli parametrelerde orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık ve şiddet eğilim düzeylerinin belirlenmesi (Aydın ili incirlioğlu ilçesi örneği)* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yıldırım, F. (1998). Saldırganlık ve cinsiyet ilişkisi. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 22, 210- 212.
- Yıldız, A. S. (2004). Ebeveyn tutumları ve saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.

Yılmaz, E. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin bağlanma stilleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Nişantaşı Üniversitesi), Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Yılmaz, İ. (2008). *Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çok boyutlu olarak incelenmesi* (Doktora tezi, Yeditepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Yılmaz, S. (2013). *Spor yapan ve yapmayan ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi İstanbul ili Bayrampaşa ilçesi örneği* (Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi). Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Yörükan, T. (2011). *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EKLER

Ek 1. Kişisel Bilgi Formu

Bu formda seninle ilgili bazı sorular mevcut. Bu soruları hiçbir şekilde kağıda adını yazmadan cevaplamanı istiyorum.

1. Okulunun Adı:

2. Kaçınıcı Sınıfsın?

3. Cinsiyetin :

Kız ☐

Erkek ☐

4. Doğum Tarihin :

5. Baban işi sebebiyle sizinle birlikte Düziçi'nde mi yoksa şehir dışında mı yaşıyor?

Düziçi'nde ☐

Şehir Dışında (Şirket) ☐

6. Anne Eğitim Durumu

Yok ☐

İlkokul ☐

Ortaokul ☐

Lise ☐

Yükseköğretim ☐

Baba Eğitim Durumu

Yok ☐

İlkokul ☐

Ortaokul ☐

Lise ☐

Yükseköğretim ☐

Ek 2. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu araştırma, ortaöğretime devam eden 9-12. sınıf arası öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ile bağlanma stillerini avantajlı-dezavantajlı aileye sahip oluş değişkenleri açısından incelemek için yapılacaktır. Araştırmanın temel amacı dezavantajlı aileye sahip olan öğrencilerin bağlanma stilleri ile saldırganlık eğilimlerinin avantajlı aileye sahip olan öğrencilerin bağlanma stilleri ile saldırganlık eğilimlerine göre nasıl ve ne şekilde değiştiğine dikkat çekmek ve alan yazınına bu konuda katkı sunmaktır. Bu kapsamda dezavantajlı-avantajlı aileye sahip oluş ile ortaöğretime devam eden öğrencilerde gözlenen saldırganlık eğilimi ile bağlanma stilleri arasındaki ilişki incelenip ele alınacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına göredir. Çalışma sırasında uygulanacak veri toplama araçları (ölçekler) ve yanıtlanması gereken sorular, genel bağlamda kişisel rahatsızlık verecek nitelikte değildir. 14-18 yaş katılımcılar araştırmaya katılmayı reddedebilir veya başladıktan sonra devam etmek istemediğine karar verip yarıda bırakabilir. Katılımcılar, bu hakkını kullanmaları durumunda, hiçbir olumsuz tutumla ya da sonuçla karşılaşmayacaktır. Elde edilen bilgiler yalnızca araştırmacı tarafından değerlendirildikten sonra bilimsel maksatlı kullanılacaktır.

Anketi ilk sayfadan başlayıp, yönergelere uyarak sırayla ve sayfa atlamadan yapmak çok önemlidir. Çalışmanın veri toplama aşamasının sonunda, bu çalışmayla ilgili sorular cevaplanacaktır.

Verilen bilgiler kesinlikle gizli tutulacaktır. Katılımcının adı kitapçığın hiçbir yerine yazılmayacaktır. Kitapçığın yanıtlanması yaklaşık 20-25 dakika alacaktır. Bu ölçekleri doldurmanın bilinen hiçbir riski bulunmamaktadır.

Bu araştırma, Dr. Öğretim Üyesi Gökhan Alper ATAŞER ve Selçuk Üniversitesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi Şule YURDAKUL tarafından gerçekleştirilmektedir. Çalışma ve sonuçları hakkındaki ayrıntılı sorularınız için adresine e-posta gönderebilirsiniz.

ONAM FORMU

Çalışma ile ilgili bilgiler bana sözlü olarak aktarıldı. Çalışma ile ilgili tüm sorularıma yeterli cevaplar aldım. Ebeveyn olarak, bu çalışmaya çocuğumun kendi rızasıyla gönüllü katılmasını ve verdiği bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

İmza:

Ek 3. Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği Türkçe'ye Uyarlanmış Form

Aşağıdaki her bir maddeyi okuyarak, bu madde sizin için her zaman doğru ise “Tamamen Katılıyorum” , genelde doğru ise Katılıyorum” , emin değilseniz “Kararsızım” , genelde doğru değilse “Katılmıyorum” , hiçbir zaman doğru değilse “Kesinlikle Katılmıyorum” şeklinde işaretleme yapmanız rica olunur.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Bazı arkadaşlarım benim öfkeli biri olduğumu söylerler					
2. Gerekirse hakkımı korumak için şiddete başvurabilirim					
3. Birisi bana fazlasıyla iyi davrandığında “acaba benden ne istiyor” diye düşünürüm					
4. Arkadaşlarımla görüşlerime katılmadığım zaman bunu onlara açıkça söylerim					
5. Öfkeden deliye döndüğümde birşeyler kırıp dökerim					
6. İnsanlar benim görüşlerime katılmadıklarında onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam					
7. Zaman zaman bazı olaylara/kişilere yönelik kızgınlığım uzun süre bitmek bilmez					
8. Bazen başkalarına vurma dürtümü kontrol edemiyorum					
9. Sakin yapılı biriyimdir					
10. Tanımadığım insanlar bana fazla yakın davrandıklarında onlara şüpheyle yaklaşırım					
11. Daha önce, tanıdığım insanları tehdit ettiğim oldu					
12. Çok çabuk parlar ve hemen sakinleşirim					
13. Birisi bana sataşırsa kolaylıkla onu itip tartaileyabilirim					
14. İnsanlar sinirimi bozduklarında kolaylıkla onlar hakkında ne düşündüğümü söyleyebilirim					

15. Zaman zaman kıskançlık beni yiyip bitirir					
16. Bir insana vurmanın mantıklı bir gerekçesi olamayacağını düşünüyorum					
17. Bazen hayatın bana adaletsiz davrandığını düşünürüm					
18. Öfkemi kontrol etmekte zorluk çekerim					
19. Yapmak istediğim birşey engellendiğinde kızgınlığımı açıkça ortaya koyarım					
20. Zaman zaman insanların arkamdan güldüğü duygusuna kapılırım					
21. İnsanlarla sıkça görüş ayrılığına düşerim					
22. Birisi bana vurursa ben de karşılık veririm					
23. Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissediyorum					
24. Diğer insanların her zaman çok iyi fırsatlar yakaladıklarını düşünüyorum					
25. Birisi beni iterse onunla kavgaya tutuşurum					
26. Arkadaşlarımdan arkamdan konuştuklarını biliyorum					
27. Arkadaşlarım münakaşacı/tartışmayı seven biri olduğumu söylerler					
28. Bazen olmadık şeylere ortada mantıklı bir neden yokken aniden sinirlenir, tepki veririm.					
29. Çoğu insana kıyasla daha sık kavgaya karıştığımı söyleyebilirim.					

Ek 4. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Aşağıda sizinle ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyunuz ve sizi en iyi tanımlayan seçeneği işaretleyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sizden beklenen içtenlikle cevap vererek bilimsel bir çalışmaya yardımcı olmanız. Lütfen bütün sorularla ilgili görüşlerinizi ifade ediniz. Katkılarınız için teşekkürler. 1= Kesinlikle katılmıyorum 2= Katılmıyorum 3=Kısmen katılıyorum 4=Katılıyorum 5=Kesinlikle katılıyorum anlamına gelmektedir.					
1. Karşımdaki insanlar benim kadar değerli değiller.	1	2	3	4	5
2. Birisiyle çok fazla samimi olduğumda sorun çıkabileceğinden kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
3. Karar alırken kimseyi önemsemem.	1	2	3	4	5
4. Sorunu olan birisini gördüğümde kendimi onun yerine koyabiliyorum.	1	2	3	4	5
5. Başkalarının benim kadar değerli olduklarını düşünmüyorum.	1	2	3	4	5
6. İnsanlardan ne kadar uzak durursam o kadar az üzülürüm.	1	2	3	4	5
7. Ebeveynimle (anne, baba veya benim bakımımı üstlenen bir başkası) iyi anlaşıyorum.	1	2	3	4	5
8. İnsanlardan uzak duruyorum çünkü bana acı çektirebilirler.	1	2	3	4	5
9. Bir sorun varsa bunun kaynağı genelde karşımdakilerin sorunlu olmasıdır.	1	2	3	4	5
10.Kendimi mutlu bir insan olarak tanımlıyorum.	1	2	3	4	5
11.Duygusal ilişki yaşadığım kişinin beni gerçekten sevmediğini düşünerek kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
12.Yalnızca kendime değer veririm.	1	2	3	4	5
13.Başkalarının üzüntülerini anlayabiliyorum.	1	2	3	4	5
14.Duygusal ilişkilerden uzak duruyorum çünkü terk edilmek istemiyorum.	1	2	3	4	5
15.İnsanların görüşleri benim için önemsizdir.	1	2	3	4	5
16.Ebeveynlerime (anne, baba veya benim bakımımı üstlenen bir başkası) genelde kırıcı sözler söylemem.	1	2	3	4	5
17.İnsanlardan ne kadar uzak durursam o kadar mutlu olurum.	1	2	3	4	5
18.Başkaları çok da umurumda değildir.	1	2	3	4	5